

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ภาคกลาง ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความสูญเสียเปล่าทางการศึกษา ความหมายและสาเหตุของการออกกลางคัน ปัจจัยที่มีผลต่อการออกกลางคันของนักเรียน และสภาพการจัดการศึกษาของการขยายโอกาสทางการศึกษาชั้นพื้นฐาน

ความสูญเสียเปล่าทางการศึกษา

ความสูญเสียเปล่าทางการศึกษาเป็นสภาพปัญหาที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความไม่บรรลุผลสำเร็จของการจัดการศึกษาตามที่รัฐได้กำหนดไว้ ซึ่งการจัดการศึกษาของประเทศนับว่าเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง การลงทุนใช้จ่ายทางการศึกษา ทั้งทางด้านกำลังคน กำลังเงิน และวัสดุอุปกรณ์ ถือว่าเป็นการช่วยให้ประเทศมีกำลังคนที่มีประสิทธิภาพซึ่งถ้าการลงทุนทางการศึกษาได้ผลไม่คุ้มค่า ไม่ตรงตามจุดหมายที่วางไว้แสดงว่าการลงทุนนั้นมีความสูญเสียเปล่าและสาเหตุที่ก่อให้เกิดความสูญเสียเปล่าทางการศึกษานั้น อาจมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน

สาเหตุของความสูญเสียเปล่าทางการศึกษา

ความสูญเสียเปล่าทางการศึกษามีสาเหตุมาจากองค์ประกอบหลายประการ ซึ่ง ดร.ก่อ สวัสดิพานิชย์ (2521) กล่าวไว้ คือ องค์ประกอบทางโรงเรียน องค์ประกอบที่ตัวนักเรียน พื้นเพของนักเรียน และองค์ประกอบทางสังคมและเศรษฐกิจโดยทั่วไปของสังคมนั้น

อัมพร วิจิตรพันธ์ (2520) กล่าวว่า ความสูญเสียเปล่าทางการศึกษาเกิดจากการสอบตก การพักการเรียน และการออกกลางคัน

เรวัต และ คุปตะ (Rawat and Cupta, 1970) ซึ่งเป็นนักการศึกษาชาวอินเดีย กล่าวว่า ความสูญเสียเปล่าทางการศึกษา มีสาเหตุหนึ่งมาจาก นักเรียนขาดความรู้สึกมีส่วนร่วม กับทางโรงเรียน ความไม่เหมาะสมของการจัดเวลาเรียน ผู้ปกครองไม่เอาใจใส่ต่อการศึกษาของบุตร นักเรียนมีสุขภาพไม่สมบูรณ์ ผู้ปกครองยากจน ประเพณีและสังคมไม่เหมาะสม โรงเรียน

ไม่มีโครงการปรับปรุงที่ดี สอบตกซ้ำชั้นเพราะระบบการวัดผลไม่ดี และนักเรียนอายุน้อยหรือมากเกินไป

ปัญหา น้ำเพชร (อ้างถึงในสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดลพบุรี, 2528) กล่าวว่า ความสูญเสียเล่าทางการศึกษาที่น่าจะนำมาพิจารณา คือ

1. นักเรียนสอบตกและซ้ำชั้น
2. ครูไม่ได้สอน ปกติเวลาเรียนในปีการศึกษาหนึ่งจะต้องไม่ต่ำกว่า 200 วัน แต่ครูจะสอนจริง ๆ เพียงประมาณ 180 วัน สาเหตุที่นักเรียนไม่ได้เรียนเต็มที่อาจมาจาก
  - 2.1 โรงเรียนหยุดเรียนก่อนสอบ
  - 2.2 ใช้เวลาฝึกซ้อมเตรียมงานในพิธีเทศกาล
  - 2.3 ฝึกซ้อมกีฬา แข่งกีฬา
  - 2.4 พาลูกเสือ ยุวกาชาดไปพักแรม
  - 2.5 ครูติดประชุม
  - 2.6 จัดนิทรรศการเสริมหลักสูตร
  - 2.7 อบรมครูระหว่างภาคเรียน
3. ความสูญเสียเล่าเนื่องจากการใช้ห้องเรียนและอาคารเรียนไม่คุ้มค่า ขาดการบำรุงรักษา ต้องใช้งบประมาณซ่อมแซมสูง
4. ความสูญเสียเล่าเนื่องมาจากการบริหารงาน
  - 4.1 นโยบายไม่แน่นอน นโยบายไม่ต่อเนื่องประสานกัน เช่น สร้างแล้วรื้อ
  - 4.2 จัดอัตรากำลังครูไม่พอดี เช่น บางโรงเรียนครูขาด บางโรงเรียนครูเกิน
5. มีผู้หย่อนสมรรถภาพ อันเนื่องมาจาก
  - 5.1 ครูขาดความรับผิดชอบในการสอน สอนไม่เต็มที่
  - 5.2 ครูไม่สอน ทั้งห้องเรียน
  - 5.3 ครูไม่เตรียมการสอน นักเรียนไม่ได้รับความรู้ตามหลักสูตร
6. ความสูญเสียเล่าเนื่องมาจากการใช้วัสดุอุปกรณ์
  - 6.1 วัสดุอุปกรณ์ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เสื่อมค่าไปตามเวลา
  - 6.2 ไม่รู้จักซ่อมแซมบำรุงรักษา คอยแต่จะหาใหม่ ซื่อใหม่
  - 6.3 สรุ่ยสุร่ายไม่ประหยัด รั่วไหล
7. ความสูญเสียเล่าอันเกิดจากการไม่มีการตรวจสอบทางสถิติและไม่มีการวางแผนที่ดี ซึ่งสถิติทางการศึกษาที่สำคัญ ๆ ได้แก่
  - 7.1 จำนวนนักเรียนในแต่ละปี
  - 7.2 อายุของนักเรียนแต่ละชั้น

- 7.3 นักเรียนที่สอบตก
- 7.4 คะแนนการสอบเปรียบเทียบรายกลุ่มวิชาแต่ละชั้น
- 7.5 จำนวนนักเรียนที่ขาดเรียนในแต่ละวันและเฉลี่ยแต่ละปี
- 7.6 เหตุผลที่นักเรียนขาดสอบและขาดเรียน
- 7.7 สถิติรายได้ และค่าใช้จ่ายการศึกษา แยกเป็นประเภท เป็นต้น

โดยสรุป สาเหตุของความสูญเปล่าทางการศึกษา เกิดจากสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ

ก. สภาพเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ความยากจน การมีสุขภาพไม่ดี การใช้แรงงานเด็กเพื่อการเลี้ยงชีพ ผู้ปกครองมีทัศนคติไม่ดีต่อการศึกษาและลักษณะทางวัฒนธรรมอื่น ๆ

ข. สภาพจากการจัดการศึกษา ได้แก่ หลักสูตรที่ไม่เหมาะสม วิธีการสอนที่ไร้สมรรถภาพ ระบบการประเมินผลไม่เหมาะสม การใช้ห้องเรียน อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์อย่างไม่คุ้มค่า รวมทั้งขาดการตรวจสอบและการวางแผนที่ดี

ความสูญเปล่าทางการศึกษาที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การตกซ้ำชั้นและการออกกลางคัน เพราะอาจนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ อีกมาก เช่น ปัญหาด้านการเรียนรู้ของเด็ก เด็กอาจจะขาดความรู้และทักษะขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้ดีขึ้น และอาจจะขาดสังคมกับเพื่อนในวัยเดียวกัน ทำให้ไม่สามารถพัฒนาทางด้านอารมณ์และสังคมได้ดีเท่าที่ควร อาจจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต

ความหมายของการออกกลางคัน

การออกกลางคันทันทีเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งในระบบการศึกษา และจากการศึกษา พบว่า การออกกลางคันทันทีนั้นมีสาเหตุผลข้อมูลพื้นฐานซึ่งจะแสดงถึงความหมายของการออกกลางคันไว้หลายประการ ประกอบกับนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการออกกลางคันแตกต่างกันไปตามแนวคิดและความเชื่อพื้นฐานของแต่ละท่านไว้ดังนี้

การออกกลางคัน หมายถึง การที่นักเรียนออกจากโรงเรียนมัธยมศึกษาก่อนสำเร็จการศึกษาในแต่ละระดับ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง (จรรยา วิรุฬรัตน์, 2520)

การออกกลางคัน หมายถึง การที่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นออกจากโรงเรียนก่อนเรียนจบหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยไม่ได้ไปเรียนต่อที่โรงเรียนอื่น มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. ออกจากโรงเรียนก่อนสิ้นปีการศึกษา เป็นลักษณะของนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนระหว่างการเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หรือ 2 หรือ 3

2. ออกจากโรงเรียนตอนสิ้นปีการศึกษา เป็นลักษณะของนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนเมื่อจบหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หรือ มัธยมศึกษาปีที่ 2 (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2520)

การออกกลางคัน หมายถึง การที่นักเรียนถูกจำหน่ายชื่อออกจากสถานศึกษาในขณะที่ยังไม่สำเร็จการศึกษา โดยไม่ใช่สาเหตุอันเนื่องมาจากย้ายสถานศึกษา (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538)

กล่าวโดยสรุป ความหมายของการออกกลางคัน หมายถึง การที่นักเรียนต้องออกจากโรงเรียนก่อนเรียนจบหลักสูตรตามที่กำหนดไว้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่นักเรียนต้องออกจากโรงเรียนในขณะที่ยังไม่สำเร็จการศึกษา ซึ่งการออกกลางคันทดั่งที่กล่าวมานี้ นับเป็นความสูญเสียเปล่าทางการศึกษาอย่างหนึ่ง

จากความหมายของการออกกลางคันทดั่งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงสาเหตุของการออกกลางคันส่วนหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันสาเหตุที่สำคัญของการออกกลางคันอาจมาจากสาเหตุสำคัญหลายประการ ดังนี้

สาเหตุของการออกกลางคัน

กรมสามัญศึกษา (2518) ได้ศึกษาเฉพาะกรณีเกี่ยวกับการออกกลางคันของนักเรียนประถมศึกษา จากโรงเรียนในจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อศึกษาองค์ประกอบของนักเรียนที่ออกกลางคัน ปรากฏผลของการศึกษา คือ สาเหตุสำคัญของการออกกลางคันของนักเรียน ได้แก่ องค์ประกอบด้านส่วนตัวและครอบครัว ซึ่งมีรายละเอียดตามลำดับความสำคัญ คือ ช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ เด็กไม่สนใจเรียน ผู้ปกครองยากจน เด็กสติปัญญาและสุขภาพไม่ดี ผู้ปกครองไม่สนับสนุนให้เรียน พันธเกณฑ์บังคับ อพยพไม่ทราบที่อยู่ และเนื้อหาวิชายากเกินไป

การศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับ ศิริ วรศิริ (2531) ที่ทำการสำรวจภาวะการศึกษาของประชากรในแหล่งชุมชนหนาแน่น ของกรุงเทพมหานคร พบว่า สาเหตุที่ทำให้นักเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาต้องออกกลางคันทันนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากองค์ประกอบด้านส่วนตัวและครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยขาดแคลนทุนทรัพย์ ไม่ชอบเรียน ช่วยหารายได้ สอดตกบ่อย ๆ ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน พ่อแม่พอใจให้ออก เจ็บป่วย และย้ายบ้าน

จากการศึกษาดังกล่าว ต่างก็พบสาเหตุของการออกกลางคันในระดับประถมศึกษาเหมือนกันคือ สาเหตุจากองค์ประกอบด้านส่วนตัวและครอบครัว

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2518) ได้ทำรายงานการศึกษาของปีการศึกษา 2516-2517 พบว่า สาเหตุของการออกกลางคันของนักเรียนในสังกัดกองการมัธยมศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ ออกไปศึกษาต่อที่อื่น ขาดทุนทรัพย์ ต้องออกไปประกอบอาชีพ และความประพฤติไม่เหมาะสม ส่วนสาเหตุอื่น ๆ ไม่ได้บอกรายละเอียดไว้ สำหรับเกษม สุตหอม (2516) กล่าวว่า การออกกลางคันของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา อาจมีสาเหตุหลายอย่างจนตัวนักเรียนเองไม่สามารถบอกได้ว่าออกจากโรงเรียนเพราะเหตุใด โดยทั่วไปแล้วมักมีสาเหตุมาจากความไม่พอใจจากการปรับตัวไม่ทันเพื่อน และจากความคับข้องใจ โรงเรียนในทัศนะของเด็กก็เหมือนโลกอีกโลกหนึ่ง ซึ่งเต็มไปด้วยความโกลาหลวุ่นวายจนทำให้เขาเกิดความไม่สบายใจ เช่น เขาได้รับคะแนนต่ำ ๆ ไม่ได้ได้รับความนิยมนิยมชมชอบจากเพื่อนฝูง ถูกบังคับให้ทำงานที่ตนเองไม่ชอบต้องแข่งขันกับเด็กอื่น ๆ ที่มีความสามารถเหนือกว่า หรือตั้งจุดมุ่งหมายไว้สูงกว่าความสามารถที่แท้จริงของตน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เด็กไม่สบายใจ และมักจะเป็นสาเหตุที่เกิดกับเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย หรือเด็กที่มาจากชนกลุ่มน้อยที่มีปัญหาเรื่องผิวหรือชาติพันธุ์ของตน เด็กบางคนทนได้แต่เด็กจำนวนหนึ่งจะทนไม่ได้และจะออกจากโรงเรียนไป เมื่อพิจารณาให้รอบคอบแล้วจะเห็นว่า การออกกลางคันของเด็กเกิดจากตัวเด็กเองประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเกิดจากระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของโรงเรียนจนเด็กปรับตัวเข้าไม่ได้นั่นเอง

จรรยา วิรุฬรัตน์ (2520) ได้ศึกษาสาเหตุการออกกลางคันของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา ในปัญหา 4 ด้าน คือ ปัญหาด้านการเรียนและโรงเรียน ปัญหาด้านเศรษฐกิจครอบครัว และผู้ปกครอง ปัญหาเกี่ยวกับตัวเด็กเองและปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อม พบว่า ปัญหาที่เป็นสาเหตุของการออกกลางคัน ได้แก่ นักเรียนขาดความสนใจในการเรียน ผลการเรียนต่ำ คบเพื่อนที่มีนิสัยไม่ดี สภาพแวดล้อมทางบ้านและสังคมไม่ดี สอดตกปลายปีไม่ยอมเรียนซ้ำชั้น และพ่อแม่ตามใจเด็กเกินไป

นอกจากนั้น ศิริชัย กาญจนวาสี (2520) ได้ศึกษาถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการออกกลางคันและการตกซ้ำชั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานคร และพบว่า องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการออกกลางคัน 6 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 การจัดการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ เช่น โรงเรียนขาดบริการแนะแนว โรงเรียนไม่มีโครงการช่วยนักเรียนอ่อน โรงเรียนไม่ส่งเสริมกิจกรรมเสริมหลักสูตร โรงเรียนขาดบริการต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกแก่นักเรียน โรงเรียนขาดการประชาสัมพันธ์กับผู้ปกครอง เป็นต้น องค์ประกอบที่ 2 คุณลักษณะของนักเรียน ประกอบด้วย ตัวแปรต่าง ๆ เช่น นักเรียนไม่ขยันหมั่นเพียรในการทำแบบฝึกหัดหรือการบ้าน ขาดความสนใจในการเรียน ขาดเรียนเป็นประจำ ขาดความถนัดในการเรียน ไม่รู้จักแบ่งเวลา เป็นต้น องค์ประกอบที่ 3 การเรียนการสอน ประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ เช่น ครูไม่มีเกณฑ์และความมุ่งหมายในการให้คะแนน

ครูขาด มาตรฐานในการออกข้อสอบ ครูขาดความยุติธรรมในการให้คะแนน ครูมีเจตคติไม่ดีต่อการสอน การจัดโปรแกรมการเรียนไม่น่าสนใจ เป็นต้น องค์ประกอบที่ 4 ความสัมพันธ์ในครอบครัว ประกอบด้วย ตัวแปรต่าง ๆ เช่น ผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลอบรมบุตร ผู้ปกครองขาดความสนใจในการเรียนของบุตร นักเรียนขาดความอบอุ่นจากครอบครัว ได้รับประสบการณ์ไม่ดีจากครอบครัว ครอบครัวแตกแยก ผู้ปกครองแยกกันอยู่ เป็นต้น องค์ประกอบที่ 5 สภาพเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่ ระดับการศึกษาของคนในชุมชนต่าง ๆ รายได้ของคนในชุมชนต่ำ ขาดหน่วยงานบริการทางการศึกษา ที่อาศัยอยู่ในแหล่งชุมชนหนาแน่น แออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรม และขาดแคลนบริการทางสาธารณสุขประเภท องค์ประกอบสุดท้าย คือ ปัญหาเกี่ยวกับครู ประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่ มีปัญหาทะเลาะกับครู ไม่ชอบครูประจำชั้น ขาดความอบอุ่นจากครู ถูกครูทำโทษเสมอ และครูใช้อำนาจบังคับในการสอนและการปกครองมากเกินไป

ฟอร์แมน และคณะ (Forman and Others, 1968) ได้อธิบายไว้ว่าความขาดแคลนและความรู้สึกต่ำต้อยในระดับชนชั้น ทำให้เด็กในครอบครัวระดับชนชั้นต่ำเข้ากับเพื่อนฝูงไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาในการเรียน จนอาจจะต้องออกจากโรงเรียนกลางคันในที่สุด

กล่าวโดยสรุป สาเหตุของการออกกลางคันนั้น มีสาเหตุมาจากปัญหาในด้านต่าง ๆ ซึ่ง ได้แก่ ด้านส่วนตัวของนักเรียน ครอบครัวสภาพเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนปัญหาที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนของทางโรงเรียน ล้วนแต่ส่งผลต่อการออกกลางคันของนักเรียนได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้น ความสูญเสียเล่าทางการศึกษา อันเนื่องมาจากการออกกลางคัน ย่อมส่งผลต่อระบบการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกกลางคัน ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะนักเรียนที่ประสบกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว แตกต่างกันไป ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการออกกลางคันของนักเรียน

ปัจจัยที่มีผลต่อการออกกลางคันของนักเรียน

การออกกลางคันของนักเรียนประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านตัวนักเรียน ปัจจัยด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ปัจจัยด้านบริการและสภาพแวดล้อมโรงเรียน ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัยด้านตัวนักเรียน

ภาวะส่วนตัว (สุขภาพ)

วัยรุ่นเป็นวัยที่กำลังเจริญเติบโตจะต้องเผชิญหน้ากับ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เขาจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและสภาพแวดล้อมทางสังคม ดังนั้นเด็กในวัยนี้จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเผชิญกับปัญหาและความยุ่งยากต่าง ๆ สิ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการเรียนของเด็ก คือ สุขภาพ และความบกพร่องทางร่างกาย เด็กที่มีสุขภาพดีจะมีความสมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรคภัยต่าง ๆ จะมีเวลาเรียนมากกว่าเด็กเจ็บป่วย การขาดเรียนทำให้การเรียนไม่ต่อเนื่อง ไม่ได้รับความรู้เท่าเทียมกับเพื่อน ผลการเรียนจะตกต่ำไปกับเวลาที่ขาดเรียน จากการศึกษาของสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก (2516) ซึ่งได้ศึกษาถึง ความสูญเปล่าอันเนื่องมาจากความล้มเหลวทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษา พบว่า ความบกพร่องทางร่างกายของเด็ก นอกจากจะส่งผลต่อการเรียนแล้วยังมีผลต่อสุขภาพจิตด้วย แกลิสัน คิงสตัน และแมคโดนัลด์ (Garrison, Kingston and McDonald, 1964) กล่าวว่า โดยทั่วไป สุขภาพร่างกายที่อ่อนแอ เป็นเครื่องกีดกันพฤติกรรมของเด็กในเกือบทุกเรื่อง สถานการณ์ในห้องเรียนต้องการให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นไวและใช้พลังงานเต็มที่ การที่สุขภาพไม่แข็งแรงทำให้พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจ อาจจะทำให้ระดับพลังงานต่ำลง ทำให้นักเรียนไปไม่ถึงระดับความสามารถที่ต้องการ

คลอฮ์สไมเออร์ (Klausmeir, 1961) ได้เสนอรูปแบบขององค์ประกอบที่มีอิทธิพลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้เรียนว่าจะต้องประกอบด้วย ความพร้อมทางสมอง (Mental Maturity) ความพร้อมทางกายภาพ (Physical Maturity) คุณลักษณะทางด้านจิตพิสัย (Affective Characteristic) เพศ อายุ และภูมิหลังทางบ้านและสังคม

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในวงการศึกษ เพราะประสิทธิภาพทางการศึกษานั้นสามารถวัดได้จากคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และจากการศึกษาของนักการศึกษาและนักจิตวิทยาพบว่า การที่บุคคลมีระดับสติปัญญาเท่ากัน มิได้หมายความว่า จะต้องมียผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเท่ากัน ทั้งนี้เพราะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ทั้งองค์ประกอบภายใน เช่น พันธุกรรม สุขภาพ และสติปัญญา และองค์ประกอบภายนอก เช่น สภาพแวดล้อมทางบ้าน การอบรมเลี้ยงดู กระบวนการให้การศึกษา ตลอดจนสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของครอบครัว

โทมัส กรีน (Thomas Green, 1971) (อ้างถึงใน จรรยา วิรุฬรัตน์, 2520) ได้แสดงความคิดเห็นว่า โอกาสทางการศึกษาที่เท่ากันนั้น นอกจากจะเป็นการให้การศึกษาโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือผลที่ได้จากการศึกษาซึ่งมักจะวัดจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำควรได้รับการเสริมด้วยเทคนิคและวิธีสอนเพื่อให้ได้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ทัดเทียมกัน ไม่จำเป็นที่บุคคลจะต้องมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเท่ากันหมดทุกคน แต่กลุ่มสังคมที่ต่างกันควรจะมีความแตกต่างของ ผลสัมฤทธิ์ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก จึงจะกล่าวได้ว่ามีความเสมอภาคทางการศึกษาเกิดขึ้นอย่างแท้จริง โดยทั้งนี้มิข้อยกเว้นสำคัญผู้ที่มีความพิการทางสมอง

พิศเพลิน เขียวหวาน (2520) ได้ศึกษาองค์ประกอบบางประการที่เกี่ยวข้องกับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า องค์ประกอบด้านนักเรียน ได้แก่ พื้นความรู้เดิม อายุ และสุขภาพของนักเรียนร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ได้แก่ รายได้ของครอบครัว ถิ่นที่ตั้งของบ้าน การพูดภาษาไทยกลางที่บ้าน และการฟังวิทยุ ร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนเช่นกัน

กนิษฐา แก้วสวัสดิวงศ์ (2524) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พบว่า ระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียน การเรียนตกลำชั้น การขาดเรียน อาชีพผู้ปกครอง ที่อยู่อาศัย ความสัมพันธ์กับพี่น้อง ความเอาใจใส่ของครู มีส่วนร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของผลสัมฤทธิ์วิชาคณิตศาสตร์ ส่วนวิชาภาษาไทยนั้นมีตัวแปรเพิ่มเข้ามาคือ ศาสนา การเรียนชั้นอนุบาลหรือเด็กเล็ก ความสัมพันธ์กับเพื่อน และความเอาใจใส่ของผู้ปกครอง

ทัศนคติทางการเรียน หมายถึง สภาวะทางอารมณ์และท่าที หรือความรู้สึกที่แสดงออกซึ่งทัศนคติทางการเรียน พฤติกรรมการตอบสนองต่อครู วิธีสอนของครู โรงเรียน รวมทั้งจุดมุ่งหมายของการศึกษาด้วยทัศนคติทางการเรียน (Study Attitude) แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

2.1 การยอมรับในตัวครู (Teacher Approval) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อครู ในด้านวิธีการสอน วิธีการประเมินผลความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน การควบคุมดูแลนักเรียน การให้สิทธิเสรีภาพ การลงโทษนักเรียนที่ทำผิด การแต่งกาย กิริยาท่าทางการวางตนกับนักเรียน และการให้คำแนะนำช่วยเหลือนักเรียน

2.2 การยอมรับคุณค่าของการศึกษา (Education Acceptance) เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเห็นด้วย และความปรารถนาของนักเรียนที่มีต่อการจัดการศึกษา เป้าหมายสุดท้ายของการศึกษาของนักเรียน ความต้องการด้านการเรียนต่อความต้องการในการประกอบอาชีพ

ทัศนคติต่อการเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่จะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลวในการเรียน ดังเช่นที่ เจนกินส์ (Jenkins, 1970) ได้ทำการศึกษาลักษณะ ด้านการรับรู้ของนักเรียนที่สอบตกในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยทำการศึกษาลักษณะ ด้านการรับรู้ของนักเรียน พบว่า องค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ เกี่ยวข้องกับการสอบตก คือ ทัศนคติ ที่ดีหรือไม่ดีต่อโรงเรียน

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อการเรียนคือ สัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียน จากการศึกษาของ นลินี วันชัย (2509) พบว่า ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียนจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อครูมีการติดต่อแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น กับนักเรียน ต้องคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนกับนักเรียน ซึ่งมีความใกล้ชิดทางอารมณ์มาก นอกจากนั้นครูจะต้องไม่มีความรู้สึกว่าตนอยู่เหนือนักเรียน ต้องไม่ดูถูกและไม่มีท่าทีที่เยิ่นชากับนักเรียน เมื่อมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ครูก็สามารถปลูกฝังทัศนคติที่ดีให้กับนักเรียนได้ ดังเช่นที่ ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2506) ให้ความคิดเห็นว่า เมื่อใดก็ตามที่นักเรียนเกิดความ รู้สึกว่าครูยอมรับในตัวเขา และเชื่อว่าเขามีความสามารถ เมื่อนั้นนักเรียนย่อมพร้อม มากขึ้นที่จะให้ความร่วมมือกับครูยอมรับความช่วยเหลือ หรือคำตักเตือนแนะนำเกี่ยวกับเรื่อง การเรียนมากขึ้น ทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อโรงเรียนมีผลต่อพฤติกรรมของเขา เป็นอย่างมาก คือ ถ้านักเรียนมีความพึงพอใจ หรือทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียน ย่อมทำให้นักเรียนมีความผูกพันต่อ โรงเรียน อยากใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน และทำให้นักเรียนได้รับประโยชน์ อย่างเต็มที่จากการเรียน การสอน แต่ในทางกลับกันถ้าสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนทำให้นักเรียนได้รับความเจ็บปวดหรือ ขมขื่นแล้ว อาจจะทำให้นักเรียนเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียน อันจะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เป็น ปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการหนีเรียน เกิดความเบื่อหน่ายซิงซัง อยากหนีการเรียนการสอน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำด้วย

จากการศึกษาของทราเวอร์ส (Travers, 1958) พบว่า ทัศนคติที่มีต่อสถาบันที่ เรียนและครูที่สอน มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งตรงกันกับที่บราวน์และโฮลท์ซแมน (Brown and Holtzman, 1968) ศึกษาพบว่า นิสัยในการเรียนและทัศนคติต่อการเรียน มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสอดคล้องกับ ทิพาวรรณ จันทรพิบูลย์ (2510) ที่ศึกษาปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า สาเหตุหนึ่งที่เป็นปัญหาสำหรับนักเรียน คือ สิ่งแวดล้อมทางโรงเรียนเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อครู ต่อวิชาที่เรียน ตลอดจน ความรู้สึกที่มีต่อเพื่อน

นอกจากนี้ ประสาท บัณธองกูร, (2515) มีความเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลน่าจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็ก จึงได้ทำการศึกษานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และปีที่ 2 พบว่า นักเรียนในกลุ่มที่มีการสมาคมกับเพื่อนสามารถเรียนรู้ได้ดีกว่า ซึ่งสอดคล้อง

กับการศึกษาของกรอนสัน (Graunsund, 1959) ที่พบว่า เด็กที่ประสบปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนและสภาพแวดล้อมแล้วจะมีปัญหาในด้านการเรียนด้วย ซึ่งปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความขัดแย้งในระหว่างกลุ่ม เป็นสาเหตุให้การเรียนไม่มีประสิทธิภาพ เพราะเกิดความตึงเครียดทางอารมณ์ และไม่มีความสุข และจากการศึกษาของทองพูล บุญอึ้ง (2516) ได้ศึกษาฐานะทางสังคม มโนภาพแห่งตน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ผู้ที่มีฐานะทางสังคมมิตสูงจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และผู้ที่มีฐานะทางสังคมมิตต่ำจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

ในปี ค.ศ.1962 เคิร์ท (Kurtz) (อ้างถึงใน ประสาท บัณฑองกูร, 2515) ได้ทำการศึกษา พบว่า เด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมักมาจากบ้านซึ่งมีบรรยากาศทางอารมณ์ไม่มีความสุข มีเพื่อนน้อย และเพื่อนเหล่านี้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียน รู้สึกว่าตนเองมีปมด้อย ไม่มีความสุข ชอบงานที่ไม่ใช้วิชาการมากกว่างานทางวิชาการ มีความทะเยอทะยานน้อย และมีความคาดหวังเกี่ยวกับตัวเองต่ำ

ปัจจัยด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน

หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้มากมาย อาทิเช่น บันลือ พุกกะวัน (2522) กล่าวว่า หลักสูตรหมายถึงกิจกรรมและประสบการณ์ที่ทางโรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนแต่ละระดับ แต่ละชั้นตามระยะเวลาที่กำหนด โดยประกอบด้วย เนื้อหา กิจกรรม และประสบการณ์อันเนื่องมาจากเนื้อหา

พนัส หันนาคินทร์ (2524) ได้กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่นักเรียนจะพึงได้รับภายใต้การนำของครู หรือโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อมุ่งหวังที่จะเกิดความงอกงามในด้านต่าง ๆ แก่นักเรียนทั้งร่างกาย อารมณ์ และสังคม

จากความหมายของหลักสูตรที่นักการศึกษาได้กล่าวแล้วนั้น สรุปได้ว่าหลักสูตรหมายถึง กิจกรรมหรือประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดพัฒนาการในทุก ๆ ด้าน ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้

โรงเรียนมีหน้าที่จัดการเรียนการสอนและถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนให้ได้สัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายการศึกษา การเรียน คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ หรือการที่บุคคลงอกงามขึ้นทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การสอน คือ การช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงตนเองให้บรรลุวัตถุประสงค์

หรือกระทำทุกอย่างที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนงอกงามขึ้น ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (อัญชลี กิจพยัคฆ์และคณะ อ้างถึงใน สิริเพ็ญ เอมละออง, 2530)

สังต์ อุทรานันท์ (2526) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนอย่างมีระบบจะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และได้ให้คำนิยามของระบบการเรียนการสอน คือ การจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุกิตติ บุญเอก (2525) และ อีรวลัย สวรรยาธิบัติ (2525) ที่กล่าวว่า โรงเรียนมีหน้าที่จัดการเรียนการสอนและถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน ซึ่งต้องดำเนินการให้สัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งวางไว้ โดยมีหลักสูตรเป็นแนวทางในการกำหนด

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน จะต้องจัดเพื่อพัฒนาความเจริญของนักเรียนอย่างเต็มที่ ดังที่ องค์การ อินทรมพรรย (2528) กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนประถมศึกษา สรุปได้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องจัดการศึกษา โดยนำปรัชญา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบายและแผนพัฒนาของกรมกองที่โรงเรียนสังกัดมาสู่ภาคปฏิบัติ จะต้องจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศของโรงเรียนให้เป็นที่น่าสนใจและจะต้องจัดหลักสูตร แผนการสอน วิธีสอนกิจกรรมต่าง ๆ ให้มีคุณค่าต่อการพัฒนาเด็ก เพราะจุดมุ่งหมายของการมีโรงเรียนโดยส่วนรวม คือ การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยมีความสุข

จำรัส นองมาก (2531) กล่าวว่า ปัจจัยในการปรับปรุงคุณภาพของโรงเรียน ประกอบด้วยบทบาทของผู้บริหาร พฤติกรรมและวิธีสอนของครู การฝึกอบรมและให้ความรู้แก่ผู้บริหารและครู บรรยากาศในห้องเรียน สื่อการเรียน การสนับสนุนด้านการเงินและผู้ปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2523) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพโรงเรียนประถมศึกษาที่มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

1. องค์ประกอบด้านการสอน ตัวแปรที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอน ได้แก่

ครู ประกอบด้วย ภูมิหลังของครูด้านวุฒิการศึกษา การฝึกอบรมประสบการณ์ในการสอน ทักษะคติต่อวิชาชีพ การปฏิบัติงานต่อสัปดาห์ วิธีการสอนและการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน การใช้อุปกรณ์การสอนและการนำนวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ปรับปรุงการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การแก้ปัญหาของครูเกี่ยวกับการเรียนการสอน

นักเรียน ประกอบด้วย ภูมิหลังของนักเรียนด้านเศรษฐกิจ ครอบครัว ความเพียงพอของแบบเรียน และการมีผู้ช่วยให้คำแนะนำในการทำการบ้าน

2. องค์ประกอบด้านการบริหารโรงเรียน ตัวแปรที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอน ได้แก่

ผู้บริหาร ประกอบด้วย ภูมิหลังของผู้บริหารด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา ประสบการณ์ด้านการบริหาร สภาพการปฏิบัติงานของผู้บริการในด้านการสอน การวางแผนความสามารถด้านการจัดการดูได้จาก การวางแผนนโยบายหรือปรัชญาการศึกษาของโรงเรียน การประเมินผล การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อขอความร่วมมือจากผู้ปกครองในการสนับสนุนการศึกษาของนักเรียน

จำนวนนักเรียน อัตราส่วนนักเรียนต่อครู จำนวนบุคลากรและสัดส่วนของครู จำแนกตามคุณวุฒิ

ความเพียงพอของอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

สภาพแวดล้อมของชุมชน

สงวน ฉัตรช้าง (2520) พบว่า วุฒิครู ประสบการณ์การสอน การฝึกอบรมเพิ่มเติม วิธีการสอน ภาระรับผิดชอบของครูต่อการสอน อุปกรณ์การสอน หรือสื่อการสอนที่ครูใช้ ตลอดจนด้านขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครู ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ กมล สุดประเสริฐ (อ้างถึงในรังสรรค์ พิมพ์พันธุ์พงษ์, 2527) ที่กล่าวว่า โรงเรียนที่เพียบพร้อมด้วยครู อุปกรณ์การสอนและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียน ย่อมจะส่งผลดีต่อการศึกษาล่าเรียนของนักเรียนมาก

กิจกรรมเสริมการเรียนการสอน

นันทนา เทพบริรักษ์ (2526) กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง การให้บริการหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จัดให้นักเรียนนอกเหนือไปจากการเรียนการสอนในชั้นเรียน โดยนักเรียนสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจความถนัด การดำเนินการได้รับความเห็นชอบสนับสนุนจากคณาจารย์ ไม่มีหน่วยกิตหรือคะแนนใด ๆ แต่จะส่งเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้ได้ผลสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ สุমন อมรวีวัฒน์ (2531) ที่กล่าวว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้นักเรียน แต่ละคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วยตนเอง อันเกิดจากความสมัครใจ ความสนใจ ความสามารถเฉพาะของแต่ละบุคคล กิจกรรมในลักษณะที่นักเรียนจะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วย ตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยมีครูคอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือในบางครั้ง ซึ่งการจัดต้องเปิดกว้างและมีประเภทของกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักเรียนได้เลือกเข้าดำเนินการด้วยตนเอง โดยไม่มีการบังคับหรือให้คะแนนในกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กาญจนา ศรีกาฬสินธุ์ (2531) ได้ให้ความหมายว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร คือ งานที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนโดยตรงนอกเหนือจากการสอนในชั้นตามปกติ เป็นงานที่มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนทุกคนให้ก้าวหน้า ประสบผลสำเร็จ และมุ่งส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียนในโรงเรียนให้ดำเนินไปด้วยดี อันจะมีผลไปถึงการพัฒนาบุคลิกภาพและความรู้ความสามารถ หรือความถนัดเฉพาะด้านของนักเรียนแต่ละคน ให้ก้าวหน้าและเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ตัวของเขาเอง ทั้งในขณะที่อยู่ในโรงเรียน และเมื่อสำเร็จการศึกษาออกไปสู่อาชีพการงานอีกด้วย

นอกจากนี้ สตูปส์และคณะ (Stoops and other, 1981 อ้างถึงใน ยุพิน วายะภูมิ, 2533) ได้ให้ความหมายไว้ว่า งานกิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ใช่การสอน แต่เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ภายในโรงเรียนของนักเรียน กิจกรรมเหล่านี้จะช่วยเสริมการสอนในชั้นเรียนตามปกติ และช่วยเหลือนักเรียนได้มากยิ่งขึ้น

นันทนา เทพบริรักษ์ (2526) ได้แบ่งกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนักเรียนตามสถานที่จัดดังนี้

1. กิจกรรมภายในโรงเรียน ได้แก่ ประเภทชุมนุมต่าง ๆ เช่น ชุมนุม ภาษาอังกฤษ ชุมนุมกีฬา ชุมนุมห้องสมุดโรงเรียน ชุมนุมดนตรีไทย ชุมนุมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ชุมนุมสหกรณ์ เป็นต้น และประเภทโครงการ เช่น โครงการอาหารกลางวัน โครงการประกวดห้องเรียน โครงการนิทรรศการทางวิชาการ

2. กิจกรรมภายนอกโรงเรียน ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น การถวายเทียนพรรษา การเวียนเทียน กิจกรรมทางด้านวิชาการ

อูรี ลิมพิสุทธิ (2525) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบบางประการซึ่งไม่ใช่ความสามารถทางสติปัญญา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า กิจกรรมนอกชั้นเรียนมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

การวัดผลและประเมินผล

อำนาจ เลิศขันธ์ศรี (2533) ให้ความหมายของการวัดผลว่า หมายถึง การกำหนดตัวเลขให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ แล้วสังเกตว่ามีประมาณเท่าไร

จำนง พรายแย้มแซ (2529) กล่าวถึง ความหมายของการวัดผล และประเมินผลไว้ดังนี้คือ

การวัดผล หมายถึง กระบวนการในการกำหนดหรือหาปริมาณแทนคุณลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใด แทนพฤติกรรม หรือสมรรถภาพของบุคคล โดยใช้เครื่องมือช่วยในการวัดและผลของการวัดจะออกมาเป็นตัวเลขหรือคะแนนว่ามีจำนวนหรือปริมาณเท่าใด

การประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการตัดสินใจหรือวินิจฉัยเพื่อตีราคา หรือสรุปคุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือพฤติกรรมคนในคนหนึ่งอย่างมีหลักเกณฑ์ โดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดจากการสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบ ประกอบการพิจารณา และในการประเมินผลแต่ละครั้ง จะต้องประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. ผลของการวัดที่ได้จากกระบวนการต่าง ๆ เช่น จากการสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบ

2. เกณฑ์การพิจารณา เพื่อจะใช้เป็นแนวหรือหลักในการพิจารณาว่า ดี-เลว เก่ง-อ่อน ผ่าน-ไม่ผ่าน โดยนำผลที่วัดได้มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

3. การตัดสินใจ เป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

การประเมินผลการเรียนที่พึงปรารถนานั้นแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือการประเมินผลก่อนเรียน เพื่อทราบความรู้พื้นฐานของผู้เรียน การประเมินผลระหว่างเรียนเพื่อปรับปรุงแก้ไขการเรียนการสอน และการประเมินผลหลังเรียนเพื่อตัดสินผลการเรียนและนำผลมาใช้ปรับปรุงการเรียนการสอน

เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ กระทรวงศึกษาธิการ (2523) ได้กำหนดหลักการประเมินผลการเรียนไว้ดังนี้

1. ให้สถานศึกษามีหน้าที่ประเมินผลการเรียนโดยความเห็นชอบของกลุ่มโรงเรียน โดยกลุ่มโรงเรียนจะเป็นผู้กำหนดอัตราส่วนของคะแนนแต่ละรายวิชา กำหนดจำนวนครั้งของการทดสอบเก็บคะแนนระหว่างภาค จัดทำจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละรายวิชาและจัดทำวิชาบังคับร่วม

2. ให้ประเมินผลเป็นรายวิชา โดยคิดเป็นจำนวนหน่วยการเรียนให้ถือปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ภายในหลักสูตร

3. ให้ประเมินผลการเรียนเป็นรายวิชาตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละวิชา

4. ให้มีการประเมินผลทั้งในระหว่างภาคเรียนและปลายภาคเรียน

สรุปได้ว่า การวัดผลและการประเมินผลการศึกษา คือ กระบวนการให้ได้มาซึ่งตัวเลข จำนวนหรือปริมาณ โดยอาศัยเครื่องมือหรือวิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกต การตรวจผลงาน การทดสอบ การสอบถาม สัมภาษณ์ แล้วนำผลที่ได้มาพิจารณาประเมินเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วตัดสินออกมาว่า สูง-ต่ำกว่าเกณฑ์ หรือ เก่ง-อ่อน ประการใด

เป็นต้น การวัดผลและประเมินผลทำให้ผู้สอนทราบความรู้พื้นฐานของผู้เรียน ทำให้ทราบผลการบรรลุจุดประสงค์ของผู้เรียนแต่ละคน ทำให้ทราบว่าเทคนิควิธีสอนของผู้สอนเหมาะสมเพียงใด ทำให้ทราบข้อบกพร่องของผู้เรียนจะได้ช่วยแก้ไขปัญหาดังตรงจุด และทำให้ทราบคุณภาพการสอนของผู้สอน ไพศาล หวังพานิช (2526) และพนัส หันนาคินทร์ (2524) ได้กล่าวถึงการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ว่ามีความจำเป็นต่อการบริหารโรงเรียนคือ ทำให้ทราบผลการเรียนของผู้เรียนและผลการสอนของครู เป็นประโยชน์สำหรับการเลื่อนชั้นเรียน ใช้เป็นหลักฐานในการรายงานผลการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ เป็นประโยชน์สำหรับการให้ประกาศนียบัตรเมื่อจบชั้นการศึกษา และแจ้งผลการเรียนให้โรงเรียนที่ผู้เรียนจะไปศึกษาต่อทราบและเป็นสถิติอื่น ๆ ในทางการศึกษา การวัดผลและประเมินผล เป็นกระบวนการต่อเนื่องของกระบวนการเรียนการสอนที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการจัดการศึกษา ทำให้ผู้สอนทราบว่าหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนความพยายามต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมให้การเรียนการสอนได้ผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้นประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด และใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรต่อไป

การบ้าน

การเรียนการสอนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องเกิดได้ตลอดเวลาและสถานที่ ทั้งที่โรงเรียน ที่บ้านและชุมชน และไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ในแหล่งใดแหล่งหนึ่งโดยเฉพาะ เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น ปริมาณของเนื้อหาและเวลาในการเรียนรู้ ความเพียงพอของวัสดุอุปกรณ์ ความแตกต่างระหว่างบุคคลและสภาพแวดล้อมของนักเรียน เป็นต้น ดังนั้น การมอบหมายการบ้านให้นักเรียนจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่มุ่งให้นักเรียนได้ฝึกฝนตนเองเพิ่มเติมจากที่เรียนในชั้นเรียนมาแล้ว หรือจากแหล่งอื่น เพื่อให้มีทักษะ และประสบการณ์อย่างกว้างขวาง อันจะนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การบ้านหมายถึง กิจกรรมที่ครูมอบหมายให้นักเรียนทำนอกเวลาเรียน ตามข้อกำหนดที่ตกลงร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน หรืออาจเป็นกิจกรรมที่นักเรียนคิดขึ้นเอง โดยความเห็นชอบของครู (มหนู ผิวหอม, 2526)

การบ้านเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน การมอบหมายการบ้านต้องมีการวางแผน และประสานงานร่วมกันทุกฝ่ายอย่างเป็นระบบ โดยยึดความแตกต่างของนักเรียนเป็นสำคัญ เพื่อเสริมทักษะ และประสบการณ์แก่นักเรียนให้ครบถ้วนตามจุดหมายและจุดประสงค์ของหลักสูตร ทั้งนี้ โรงเรียนควรมีนโยบายและแนวปฏิบัติอย่างชัดเจนในเรื่องนี้ และให้การมอบหมายการบ้านเป็นส่วนหนึ่งในแผนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนด้วย

ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการไม่ทำการบ้านของนักเรียนระดับประถมศึกษา กับระดับมัธยมศึกษาจำแนกตามปัจจัย 4 ปัจจัย คือ ปัจจัยเกี่ยวกับการบ้าน เกี่ยวกับนักเรียน เกี่ยวกับบ้าน และเกี่ยวกับโรงเรียน (สุวรรณ เอี่ยมศรีราษฎร์, 2526)

1. ปัจจัยเกี่ยวกับการบ้าน

1.1 ลักษณะของการบ้าน เช่น ยากไป ไม่น่าสนใจ

1.2 วิธีให้การบ้าน เช่น กำหนดเวลาส่งสั้นจึงทำให้นักเรียนทำไม่ทัน ครูให้งานโดยไม่ถามความต้องการนักเรียน

2. ปัจจัยเกี่ยวกับนักเรียน

2.1 สุขภาพนักเรียนไม่ดี

2.2 ทักษะคตินักเรียนต่อครู และการบ้านไม่ดี

2.3 นิสัยการทำงานเช่น นักเรียนใช้เวลาทำการบ้านในแต่ละวันน้อยไป จึงทำไม่เสร็จ

3. ปัจจัยเกี่ยวกับบ้าน

3.1 ผู้ปกครองไม่ให้ความสนใจ ช่วยเหลือขณะทำการบ้าน

3.2 สถานที่ทำการบ้านมีสิ่งรบกวน

4. ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน

4.1 เกี่ยวกับครูเช่น วิธีสอนไม่ดีครูไม่ยุติธรรม และไม่เข้าใจนักเรียน

4.2 ห้องเรียนที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เช่น แสงสว่างไม่พอมีเสียงรบกวน

ห้องคับแคบ

4.3 แหล่งค้นคว้ามีหนังสือไม่พอ

มหนู ผิวหอม (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการให้การบ้านแก่นักเรียนทุกคนเหมือนกัน ให้ตามระดับความสามารถของนักเรียนและไม่มีการให้การบ้านต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อเนื้อหาวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อเนื้อหาวิชาคณิตศาสตร์จากการให้การบ้านแก่นักเรียนทุกคนเหมือนกันแตกต่างกัน ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อเนื้อหาวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่ไม่มีการให้การบ้านกับการให้การบ้านตามระดับความสามารถของนักเรียนไม่แตกต่างกัน

พนอ พัชระสุภา (2515) ได้ทำการวิจัยการไม่ทำการบ้านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดตาก พบว่า การไม่ทำการบ้านของนักเรียนมีสาเหตุเนื่องมาจากครูและนักเรียนโดยตรง เช่น การบ้านยากเกินความสามารถของนักเรียนและมีการบ้านมากวิชา

ในแต่ละวัน ระยะเวลาส่งการบ้านสั้นเกินไป นักเรียนทำไม่ทัน นักเรียนใช้เวลาในการทำการบ้านน้อยไปในแต่ละวัน

เทคนิคในการสอน

ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเทคนิคในการสอนเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

ครูเป็นบุคคลสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุสมมติความมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจเอาใจใส่ในการเรียน ครูควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กทุกคนเกิดความพยายามให้มากขึ้น ควรสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียนด้วยกัน พยายามให้เด็กทุกคนได้เรียนรู้ด้วยความพอใจและเกิดผลดีที่สุด การที่นักเรียนจะประสบผลในการเรียนนั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพการสอนของครูเป็นสำคัญ การจัดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพสูง และการจัดการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการและคุณลักษณะของนักเรียน

จรรยา สุวรรณทัต (2522) ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อครูและการสอนของครู ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดี ดังนี้

1. ต้องมีความสามารถในการที่จะชักจูงนักเรียน ให้เกิดความสนใจในวิชาที่ตนสอนมีความฉลาดรอบรู้ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ มีอารมณ์ขันและมีความสามารถในการที่จะกระตุ้นให้นักเรียนคิด
2. ต้องสนใจในตัวนักเรียน ให้ความร่วมมือกับนักเรียน เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์และมีความเห็นใจนักเรียน
3. ต้องมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ และยอมรับนับถือความคิดเห็นของนักเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นและโต้แย้งปัญหา

สุภาพร เลาสถิตย์ (2525) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนตามความต้องการของนักเรียน สรุปได้ว่า สภาพการเรียนการสอนที่ดีนั้น นอกจากครูจะมีวิธีการสอนดี มีอุปกรณ์การสอนครบถ้วน ลักษณะและขนาดของห้องเรียนเหมาะสมและการเอาใจใส่ต่อการทำงานดี ครูยังต้องคำนึงถึงความต้องการของนักเรียนอีกด้วย และพยายามสนองความต้องการ ซึ่งจะช่วยให้ครูเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม ทำให้นักเรียนมีกำลังใจในการเรียน เป็นการช่วยส่งเสริมคุณภาพการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในทางตรงกันข้ามถ้าครูไม่คำนึงถึงความต้องการของนักเรียน สนใจเฉพาะเรื่องที่ต้องสอนเพียงอย่างเดียว จะทำให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียน ทำให้ผลการเรียนไม่ดีเท่าที่ควร

การสอนที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายนั้น ครูควรใช้วิธีการสอนหลายๆ แบบ เพราะการสอนแต่ละครั้ง แต่ละวิชาประกอบด้วยจุดมุ่งหมายหลายประการ ซึ่งจะบรรลุผลได้ ต้องอาศัยวิธีการสอนที่เหมาะสม (สุมิตร คุณานุกร, 2523) ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรีชา สุขคุณ (2527) ที่กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีต้องมีความรู้ ความสามารถและเทคนิคในการสอนเป็นองค์ประกอบด้วยประการหนึ่ง และการสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับ คุณสมบัติของครูที่ดี ควรใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธี เช่น การบรรยาย การอภิปรายซักถาม การฝึกปฏิบัติ การสอนโดยใช้สื่อทัศนูปกรณ์ การแก้ปัญหาและการค้นพบด้วยตัวเอง การใช้ห้องทดลองและวิธีสืบสอบ การสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การสอนโดยใช้บทบาทและสถานการณ์จำลอง เป็นต้น

การสอนซ่อมเสริม (Remedial Teaching)

การจัดสอนซ่อมเสริม (Remedial Teaching) การสอนซ่อมเสริมเป็นวิธีสอนอีกแบบหนึ่งที่จะช่วยแก้ไข ส่งเสริมให้เด็กเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มให้เรียนดีขึ้น ไม่ว่าครูจะจัดกลุ่มเด็กอย่างไรก็ตาม เมื่อสอนไประยะหนึ่งจะมีเด็กที่ล้าหลัง เพราะเรียนช้าเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มก็ได้ การสอนแบบนี้เป็นการมุ่งที่จะช่วยเหลือเด็กที่เรียนอ่อน หรือมีปัญหาในการเรียน โดยเฉพาะเพื่อให้เป็นการส่งเสริมให้สามารถเรียนทัน หรือมีพื้นฐานทางวิชาการสูงขึ้น (บันลือ พฤษะวัน, 2519)

จุดมุ่งหมายของการสอนซ่อมเสริมคือ การช่วยแก้ไขข้อบกพร่องให้แก่นักเรียนที่ด้อยสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน และช่วยให้นักเรียนที่เรียนเก่งได้เรียนดีขึ้นตามความสามารถของตน ประโยชน์ที่จะได้รับจากการสอนซ่อมเสริมคือ ช่วยให้ผู้เรียนซ่อมเสริมได้ประสบความสำเร็จทางการเรียน ได้มีผู้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการสอนซ่อมเสริมไว้หลายท่าน พอสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ชนะจุดอ่อนของตนเอง
2. เพื่อให้ผู้เรียนแข่งขันกับตนเองจนสามารถเรียนได้ดีขึ้นกว่าเดิม ประสบความสำเร็จมากขึ้น และก้าวไปถึงขีดความสามารถที่แท้จริงของตนเอง
3. เพื่อให้ผู้เรียนเรียนทันเพื่อนในชั้น

จากจุดมุ่งหมายของการสอนซ่อมเสริมชี้ให้เห็นว่า การสอนซ่อมเสริมเป็นการช่วยเหลือนักเรียนให้เขาได้พัฒนาความสามารถทางการเรียนได้เต็มศักยภาพของเขา และมีจุดมุ่งหมายปลายทาง คือ ยกกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนให้ใกล้เคียงกับสมรรถวิสัยของนักเรียนให้มากที่สุด

บุญโชติ เจริญกุล (2527) กล่าวว่า การสอนซ่อมเสริมคือจัดสอนเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนบทเรียนใหม่และให้นักเรียนสอบแก้ตัว ทั้งนี้อาจจะพิจารณาได้ว่า เนื่องจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ได้กำหนดไว้ว่าให้โรงเรียนมัธยมศึกษาต้องจัดสอนซ่อมเสริมเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องด้านการเรียนและเพื่อเสริมสร้างพื้นฐานความรู้ให้กับนักเรียนวิชาภาษาอังกฤษเป็นวิชาหนึ่งที่มีนักเรียนไม่ผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นจำนวนมาก การจัดสอนซ่อมเสริมในโรงเรียนมัธยมศึกษาจึงมักมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการแก้ไขข้อบกพร่องในการเรียนหรือเพื่อให้นักเรียนสอบแก้ตัวให้ผ่านเป็นประการสำคัญ

สายใจ เกตุชาญวิทย์ (2527) ได้ศึกษาเรื่อง การนำเสนอผลงานการสอนซ่อมเสริมทักษะภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า หลักการสอนซ่อมเสริม คือ ให้นักเรียนรู้สึกว่าเป็นการลงโทษที่ต้องเรียนซ่อมเสริม ควรสอนซ่อมเสริมทั้งเด็กเก่งและเด็กนักเรียนที่เรียนอ่อน จะช่วยให้นักเรียนแก้ปัญหาได้อย่างสบายใจ จุดมุ่งหมายของการสอนซ่อมเสริมก็เพื่อช่วยให้นักเรียนดีขึ้น ตามขีดความสามารถของตนเอง

ครู เป็นผู้ที่ทำหน้าที่สอนซ่อมเสริมได้ดีที่สุด ถึงแม้ว่ากระทรวงศึกษาธิการจะให้ข้อเสนอแนะว่าบุคลากรในการสอนซ่อมเสริมอาจจะเป็นครูแนะแนว หัวหน้าหมวดวิชา วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯลฯ แต่ผู้ที่ทราบปัญหาและข้อบกพร่องในการเรียนของนักเรียนได้ดีที่สุด คือ ครูผู้สอน บุคลากรอื่น ๆ เป็นเพียงผู้ที่ทำหน้าที่ในการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือ เช่น ครูแนะแนวมีหน้าที่ช่วยเหลือในการสำรวจนักเรียนที่มีปัญหาในการเรียนเพื่อจัดนักเรียนเป็นกลุ่มตามลักษณะของปัญหา ดังนั้น ผู้ที่จะทำหน้าที่สอนซ่อมเสริมได้สมบูรณ์ที่สุด โดยไม่เสียเวลาในการสำรวจปัญหาหรือข้อบกพร่องของนักเรียน คือ ครูผู้สอนวิชานั้น ๆ

ปัจจัยด้านบริการและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน

สื่อการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้มีผู้ให้ความหมายและประโยชน์ของสื่อการสอนไว้ดังนี้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ (2521) กิติมา ปรีดีติลล (2523) ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนสอดคล้องกัน พอสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนหมายถึง วัสดุ อุปกรณ์และวิธีประกอบการสอน เพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อความหมายที่ผู้สอนประสงค์จะส่งหรือถ่ายทอดไปยังผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1. สิ่งสิ่งเปลี่ยนต่าง ๆ ที่ซึ่งเรียกว่า “วัสดุ” ได้แก่ รูปภาพ แผนที่ ซอส์ค แบบเรียน เป็นต้น

2. เครื่องมือที่มีความคงทนถาวร ซึ่งเรียกว่า “อุปกรณ์” ได้แก่ กระดานดำ โต๊ะเก้าอี้ เครื่องฉาย เครื่องเสียงต่าง ๆ

3. กระบวนการและวิธีการต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งวิธีการใช้วัสดุอุปกรณ์ และกระบวนการที่เป็นอิสระคือ ไม่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างใดเลย เช่น การฟังวิทยากร การศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น

สำหรับ ชอร์ (Shores, 1960 อ้างถึงใน ภิญญา สายหุ้ย, 2533) ให้คำจำกัดความของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง เครื่องมือที่จะช่วยสื่อความหมายได้โดยครูและนักเรียน เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้และทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างก้าวหน้า เครื่องมืออุปกรณ์ทุกชนิดจึงเป็นสื่อการสอน ได้แก่ หนังสือในห้องสมุด โสตทัศนวัสดุต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สไลด์ फिल्मสตริป และรวมถึงบุคคลและแหล่งชุมชนต่าง ๆ ด้วย

ในด้านประโยชน์ของสื่อการเรียนการสอน (สมหญิง กลั่นศิริ, 2521) ได้สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับประโยชน์ของสื่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้นอย่างแน่นอน
2. ช่วยให้ผู้เรียนจดจำเรื่องต่าง ๆ ได้มากขึ้นและจำได้นาน
3. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและช่วยผู้กระทำกิจกรรมด้วยตนเอง
4. ช่วยให้นักเรียนเข้าใจความหมายในสิ่งนั้นได้กว้างขวางและเป็นแนวทางที่จะช่วยให้เข้าใจสิ่งอื่น ๆ ได้ดียิ่งขึ้นด้วย
5. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ทันทีและเรียนได้ดียิ่งขึ้น
6. ช่วยลดคำตอบหรือคำบรรยายที่เป็นคำพูดของผู้สอน
7. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนได้เร็วและมากยิ่งขึ้น
8. ช่วยเปลี่ยนแนวคิดและทัศนคติของผู้เรียนได้
9. ช่วยส่งเสริมการคิดและการแก้ปัญหา
10. ช่วยเร่งทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน

จากคุณประโยชน์ของสื่อการเรียนการสอนดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่โรงเรียนจะต้องจัดดำเนินการเกี่ยวกับสื่อการสอน เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและสมบูรณ์มากขึ้น การเรียนโดยใช้สื่อการเรียนการสอนช่วยให้ผลการเรียนของนักเรียนดีขึ้น เทียบเท่าและสูงกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการสอนด้วยวิธีธรรมดาจากครู (ภิญญา สายหุ้ย, 2533)

การติดต่อระหว่างบ้านกับโรงเรียน

การร่วมมือระหว่างผู้ปกครองและครูมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาการเรียน การร่วมมือกันระหว่างทางบ้านกับทางโรงเรียนเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อจะได้ช่วยกันดูแลเด็กได้ทั้งทางบ้านและทางโรงเรียนที่อยู่ในช่วงมัธยมศึกษา เป็นช่วงที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงในตนเองหลาย ๆ ด้าน ความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างเด็ก ผู้ปกครองและครู เป็นสิ่งจำเป็นมาก ปัญหาของเด็กอาจจะมิใช่ด้านการศึกษาเพียงด้านเดียว อาจมีปัญหาส่วนตัวอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอันอาจจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาของเด็กได้ การร่วมมือกันระหว่างทางบ้านและทางโรงเรียนจะทำให้ทราบถึงพฤติกรรมและปัญหาของเด็ก ซึ่งผู้ปกครองและครูอาจร่วมมือกันค้นหาสาเหตุและหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ การติดต่อระหว่างบ้านกับโรงเรียนอาจทำได้หลายวิธี

1. การติดต่อเป็นส่วนตัว โดยครูหาโอกาสไปเยี่ยมเยียนผู้ปกครองที่บ้านในวันหยุด ประจำสัปดาห์วันปิดภาคเรียนหรือวันหยุดในเทศกาลต่าง ๆ ถ้ามถึงทุกข์ สุข ความเป็นอยู่และเรื่องเกี่ยวกับนักเรียนเพื่อปรับความเข้าใจ หรือหาทางปรับปรุงแก้ไขและป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้น หรืออาจจะเกิดขึ้นได้ หรือให้ความช่วยเหลือแนะนำต่าง ๆ เช่น ติดต่อกับโรงพยาบาล ช่วยหาหรืองานของทางบ้านตามแต่โอกาส

2. การติดต่อเป็นทางการ เช่น โรงเรียนเชิญผู้ปกครองมาโรงเรียนในงานประจำปี งานแจกประกาศนียบัตร เชิญผู้ปกครองให้เข้ามาชมการแสดงกิจกรรมของบุตรหลานในชั้นเรียนในโอกาสต่าง ๆ หรือเชิญผู้ปกครองของนักเรียนใหม่ให้มาเยี่ยมชมโรงเรียน ฯลฯ (พิมพรรณ เทพสุเมธานนท์, 2527) การเชิญผู้ปกครองให้เข้ามาชมกิจการ หรือร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนก็เพื่อส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีความเลื่อมใสและมีจิตผูกพันกับโรงเรียน เต็มใจให้ความร่วมมือเมื่อโรงเรียนต้องการ

3. การติดต่อทางหนังสือ หรือติดต่อด้วยลายลักษณ์อักษรกับผู้ปกครอง เช่น ส่งรายงานการเรียนของนักเรียน การส่งจดหมาย วารสารหรือคู่มือที่มีข่าวเกี่ยวกับเรื่องคะแนน ความตั้งใจเรียนของนักเรียน การบ้าน สุขภาพของนักเรียน บริการเกี่ยวกับอาหารและห้องอาหารในโรงเรียนและกิจกรรมนอกหลักสูตร (พิมพรรณ เทพสุเมธานนท์, 2527) การเผยแพร่ความเป็นไปให้ผู้ปกครองทราบนี่จะเป็นเรื่องเผยแพร่เกียรติคุณ ความเอาใจใส่ และความหวังดีของโรงเรียน ทำให้ผู้ปกครองเกิดความเลื่อมใสในโรงเรียนและตัวครูยิ่งขึ้น

4. การประชุมครูและผู้ปกครองเพื่อให้โอกาสครูและผู้ปกครองพบกัน ได้สังสรรค์ แลกเปลี่ยนความรู้กันและให้โอกาสผู้ปกครองได้รับความรู้ใหม่ ๆ ไปด้วย (ละเมียด ลิ้มอักษร, 2520)

บรรจบ คำคุณ (2532) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาในการดำเนินงานการขยายโอกาสทางการศึกษา ตามมาตราการในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เขตการศึกษา 9 พบว่า การติดต่อระหว่างบ้านกับโรงเรียนอย่างไม่สม่ำเสมอเพราะครูมีภาระงานมากไม่สามารถอุทิศเวลาให้กับโรงเรียนได้เต็มที่ ขาดงบประมาณสนับสนุน การติดต่อกับทางบ้านไม่สม่ำเสมอ เป็นสาเหตุให้นักเรียนหนีโรงเรียน มีปัญหาเรื่องความประพฤติ ไม่อยากมาโรงเรียน

บรรยากาศในชั้นเรียนและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

บรรยากาศในชั้นเรียนและสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพมีผลต่อการเรียนของนักเรียน การจัดห้องเรียนที่มีบรรยากาศที่ดี จะเอื้อต่อการเรียนให้นักเรียนรักห้องเรียน มีความตั้งใจในการเรียน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางโรงเรียนไม่ควรมองข้ามไป การสอนในปัจจุบันตามหลักสูตรเน้นการจัดบรรยากาศภายในห้องเรียนเป็นส่วนสำคัญ ทางโรงเรียนควรจะสนับสนุนให้เป็นไปได้อย่างกว้างขวาง

สุปรีชา หิรัญโต (2524) ได้กล่าวถึงหลักการจัดบรรยากาศภายในห้องเรียนที่ดีสรุปได้ดังนี้

1. ควรมีแสงสว่างในห้องเรียนในระดับที่มองเห็นได้ คือ มองเห็นได้เร็ว สบายตาและชัดเจน
2. ควรไกลจากแหล่งกำเนิดเสียงรบกวนจากบริเวณรอบ ๆ หรือภายนอกห้องเรียน เพราะเสียงรบกวนจะทำให้รู้สึกรำคาญ เครียด กระทบกระวายเป็นเหตุให้เหนื่อย นอกจากนั้นเสียงรบกวนยังเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจระหว่างครูกับนักเรียน ฉะนั้นควรมีการควบคุมเสียงรบกวน เลือกที่ตั้งโรงเรียนให้ไกลจากเขตจราจรแออัดแน่น ทางรถไฟ เป็นต้น
3. อุณหภูมิและความชื้นควรอยู่ในเกณฑ์ระดับปกติ ในห้องเรียนหากปราศจากการถ่ายเทอากาศจะทำให้เกิดความอึดอัดไม่สบายตัว ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องจัดห้องให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก

จะเห็นได้ว่า สภาพแวดล้อมทางโรงเรียนในด้านบรรยากาศในชั้นเรียนต้องคำนึงถึงความสะดวกต่าง ๆ ทางกายภาพที่เอื้ออำนวยไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนของนักเรียน นอกจากนั้นควรจัดห้องเรียนให้มีบรรยากาศทางวิชาการ เช่น จัดที่สำหรับแสดงผลงานหรือคิดเรื่องราวที่น่าสนใจต่าง ๆ โดยนักเรียนช่วยกันจัด จะทำให้ห้องเรียนน่าอยู่และเป็นการส่งเสริมการเรียนที่ดีให้กับนักเรียนอีกด้วย

เอนกกุล กรี่แสง (2520) ได้เน้นถึงความสำคัญของการจัดสภาพภายในโรงเรียน โดยให้แนวคิดว่าการศึกษารายส่วนใหญ่จะยอมรับแล้วว่า ครูมิใช่ตัวจักรสำคัญที่จะสร้างความ

เจริญเติบโตแก่เด็กทุกด้าน อาคารสถานที่และการจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน มีส่วนช่วยสร้างเสริมความเจริญงอกงามทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคมของนักเรียนอยู่มาก

อาคารและสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนที่ดีช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีเกิด ความภาคภูมิใจต่อสถาบัน เกิดความรู้สึกที่ดีต่อการเรียนรู้ มีความพยายามสร้างความสามัคคีใน หมู่คณะ สร้างชื่อเสียงเกียรติยศให้กับตนเองและสถาบันอีกด้วย

นอกจากอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในโรงเรียนแล้ว โรงเรียนควรมีการจัดบริการต่าง ๆ เพื่อเอื้ออำนวยต่อการศึกษานักเรียน เพื่อให้การศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนเป็นไปด้วยความสะดวกและได้ผลเต็มที่ ดังที่ พันัส หันนาคินทร์ (2524) ได้กล่าวถึงบริการต่าง ๆ ที่โรงเรียนควรจัดให้แก่นักเรียนสรุปได้ดังนี้

1. บริการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล โรงเรียนควรจัดให้มีห้องพยาบาลขึ้นในโรงเรียน สำหรับการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ

2. บริการเกี่ยวกับห้องส้วม ควรมีบริการส้วมให้เพียงพอ เป็นสัดส่วน สิ่งที่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษคือความสะอาด

3. บริการจัดอาหารกลางวัน โดยทางโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนได้รับประทานอาหารที่มีคุณค่าและมีราคาถูก

4. บริการร้านค้าของโรงเรียน เพื่อความสะดวกที่นักเรียนจะจัดหาอุปกรณ์ที่มีราคาถูกและมีคุณภาพตรงต่อความต้องการในวัยเรียน

5. บริการจัดให้ความปลอดภัยแก่นักเรียนทั้งในด้านทรัพย์สินและสวัสดิการส่วนบุคคล เช่น การรักษาความปลอดภัยในเรื่องเกี่ยวกับกาจรจร

ประนอม ทวีกาญจน์ (2526) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลการเรียนเดิม สภาพแวดล้อมทางบ้าน บรรยากาศในชั้นเรียน และคุณภาพของการเรียนการสอนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ผลการเรียนเดิม บรรยากาศในชั้นเรียน คุณภาพของการสอนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ระยะเวลาการเดินทาง

โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในศูนย์กลางของชุมชนหรืออยู่ในตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสม การไปมาได้สะดวก ย่อมจะอำนวยความสะดวกแก่การไปมาของนักเรียนทุกกลุ่มในชุมชน ขณะเดียวกันโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลชุมชนจะมีปัญหาในเรื่องการเดินทาง ถ้าการเดินทางต้องใช้เวลามากเกินไปเกินกว่าครึ่งชั่วโมง เพราะระยะทางไกลเกินไป ถนนหนทางไปมาลำบากหรือต้องเสียค่าใช้จ่าย

สูง ผู้ปกครองที่ยากจนไม่สามารถจะให้เด็กไปโรงเรียนได้ทุกวันย่อมเป็นอุปสรรคต่อการมาเรียนของนักเรียน (รังสรรค์ พิมพันธ์พงษ์, 2527)

จากการศึกษาของ กนิษฐา แก้วสวัสดิ์วงศ์ (2524) พบว่า เวลาที่ใช้ในการเดินทางมาเรียน สถานที่เรียน ระยะทางระหว่างบ้านกับโรงเรียนเป็นตัวพยากรณ์ที่ส่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกองวิจัยการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2538) ได้ศึกษาปัญหาเด็กตกค้างชั้นในโรงเรียนประถมศึกษาพบว่า ปัญหาการคมนาคมระหว่างบ้านถึงโรงเรียนไม่สะดวก ทำให้เด็กไม่สามารถไปโรงเรียนได้สม่ำเสมอ และทำให้มีผลกระทบต่อการศึกษาเล่าเรียน และจากการศึกษาของ จิราวัลย์ มนต์กันภัย (2533) พบว่า จากการที่ให้นักเรียนบรรยายถึงความลำบากในการเดินทางในฤดูฝนถึงแม้ว่าระยะทางจากโรงเรียนขยายโอกาสถึงบ้านไม่ห่างไกลกันนัก แต่ในฤดูฝนนักเรียนต้องประสบปัญหาในการเดินทางอย่างมาก เพราะบางครั้งขณะที่ฝนตกหนักนักเรียนต้องเดินหรือขี่จักรยานไปโรงเรียนท่ามกลางสายฝน แต่ในบางครั้งก็ไม่สามารถไปโรงเรียนได้ เนื่องจากน้ำท่วมเส้นทางคมนาคมถูกตัดขาดเป็นเวลานาน ซึ่งจากปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการเรียนของนักเรียนและอาจก่อให้เกิดปัญหาการออกกลางคันได้

ปัจจัยด้านครอบครัว

ครอบครัวและขนาดของครอบครัว

การจัดการศึกษาให้แก่เด็กนั้น สถาบันการศึกษาจะรับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียว ย่อมไม่เพียงพอ เพราะมีสถาบันสังคมอื่นที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของนักเรียนรวมอยู่ด้วย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา ตลอดจนสื่อสารมวลชน เป็นต้น สถาบันที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของนักเรียนและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักเรียนคือ สถาบันครอบครัว

ครอบครัวประกอบด้วย บิดา มารดา ญาติพี่น้อง ผู้ปกครองของเด็ก บุคคลเหล่านี้มีอิทธิพลต่อเด็ก เพราะเป็นผู้ให้การอบรมเลี้ยงดู และสร้างความอบอุ่นแก่เด็ก เมื่อเด็กเติบโตขึ้นก็เตรียมเด็กให้มีความพร้อมที่จะเข้ารับการศึกษาอบรมในระบบโรงเรียนต่อไป ครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมหน่วยแรกที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ และเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จทางการศึกษาของเด็ก (รัตนา ตุงคสวัสดิ์, 2528) สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ให้การศึกษาก่อเสริมในครอบครัว ให้การอบรมสั่งสอนในเรื่องมารยาท ระเบียบของสังคมขนบธรรมเนียมประเพณี ให้ความรู้ด้านวิชาชีพ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2528)

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2530) พบว่า นักเรียนที่มีจำนวนพี่น้องร่วมสายโลหิตน้อยคนหรือไม่มีเลย และได้รับเงินมาโรงเรียนจำนวนมาก มีแนวโน้มที่จะเป็นนักเรียนเลื่อนชั้นมากกว่านักเรียนที่มีจำนวนพี่น้องร่วมสายโลหิตมากคนและได้รับเงินมาโรงเรียนจำนวนน้อยหรือไม่มีเงินมาโรงเรียนเลย อาจกล่าวได้ว่านักเรียนที่มีขนาดของครอบครัวใหญ่ มีสมาชิกมากคน มีรายได้น้อยและฐานะทางการเงินไม่ดีแสดงถึงสภาพของครอบครัวที่ยากจน ประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ มากมาย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ทำให้ทุกคนในครอบครัวต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด นักเรียนส่วนใหญ่จึงต้องเอาเวลาไปช่วยบิดามารดาทำงาน ทำให้มีเวลาในการเรียนน้อยลงซึ่งสภาพและปัญหาต่างๆ เหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนของนักเรียนเท่าที่ควร สำหรับจำนวนเงินที่นักเรียนได้รับมาโรงเรียนก็เป็นปัจจัยสำคัญ เพราะนักเรียนจะต้องรับประทานอาหารกลางวันที่โรงเรียน ถ้าหากนักเรียนได้รับเงินมาเพื่อซื้ออาหารรับประทานและใช้จ่ายอย่างอื่นอย่างเพียงพอ ก็จะทำให้นักเรียนคนนั้นมีความพร้อมที่จะเรียนได้อย่างเต็มที่ตรงข้ามกับนักเรียนที่ไม่ได้รับเงินหรือได้รับเงินมาโรงเรียนไม่เพียงพอ

อาชีพของบิดามารดา

อาชีพของผู้ปกครองมีผลกระทบต่อความสำเร็จในการเรียนของเด็กด้วย เด็กที่บิดามารดามีอาชีพแตกต่างกัน ย่อมอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และมีประสบการณ์แตกต่างกัน ประสบการณ์ในสิ่งแวดล้อมบางอาชีพอาจช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในลักษณะที่ช่วยเสริมการเรียนในโรงเรียนด้วย โชปรา (Chopra, 1967) ได้วิจัยพบว่า อาชีพของบิดาเป็นเครื่องบอกระดับทางสังคมของครอบครัว และมีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของบุตร โดยพบว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพเกี่ยวกับวิชาการจะมีผลสัมฤทธิ์สูงกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพอื่น ๆ ส่วน กรอบเบล (Grobel, 1975) พบว่า ผู้ปกครองที่มีอาชีพ เสมียนชายของ และอาชีพกสิกรรม มักไม่ส่งเสริมให้บุตรเรียนต่อในชั้นสูง ๆ เช่นเดียวกับ สเลดจ์ (Sledge, 1976) ได้ศึกษากับนักเรียนประถมศึกษาพบว่า อาชีพและระดับการศึกษาของบิดามารดาเป็นตัวพยากรณ์ผลกาเรียนที่ดี

สมพงษ์ มั่นระวัง (2512) ได้ทำการวิจัย พบว่า อาชีพของผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อการเรียนของนักเรียนมาก โดยเฉพาะผู้ปกครองที่มีอาชีพค้าขาย ครู และข้าราชการ สุนันท์ ศลโกสุม (2516) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางอาชีพของผู้ปกครองกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพบว่า นักเรียนที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ ตลอดจนทำฟาร์มต่าง ๆ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำเพราะอาชีพเหล่านี้ต้องอาศัยแรงงานของเด็กด้วย ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ สุรศักดิ์ อมรรัตนการ (2521) ที่ได้ศึกษาอิทธิพลขององค์ประกอบที่ไม่ใช่ทางด้านสติปัญญาที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยม

ศึกษาปีที่ 4 พบว่า อาชีพเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ส่งผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525) ศึกษาถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเลื่อนชั้นของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวแปรด้านเศรษฐกิจ และอาชีพจะมีอิทธิพลต่ออัตราการเลื่อนชั้นของนักเรียน โดยอาชีพรับราชการ และค้าขายมีความสัมพันธ์เชิงบวก ขณะที่อาชีพเกษตรกรรมมีความสัมพันธ์เชิงลบ

การเอาใจใส่ในผลการเรียน

ความสนใจในการศึกษาต่อและการสนับสนุนของบิดามารดาหน้าจะมีผลต่อการศึกษาของนักเรียน สังคมชนบทประกอบด้วยชุมชนขนาดเล็กที่กระจายอยู่ตามหมู่บ้าน มีขอบเขตความสัมพันธ์ภายนอกจำกัด การศึกษาของนักเรียนส่วนใหญ่รัฐเป็นผู้กำหนดต่างจากครอบครัวในสังคมเมือง ส่วนใหญ่มีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษามากกว่าจากการศึกษาของ อีรยุทธ เหล่าพาณิชย์ (2529) พบว่า นักเรียนที่ผู้ปกครองมีเวลาให้แก่ นักเรียนมาก มีแนวโน้มที่จะเป็นนักเรียนเลื่อนชั้นมากกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีเวลาให้แก่ นักเรียนน้อย การที่ผู้ปกครองมีเวลาให้แก่ นักเรียนมากจะมีโอกาสช่วยเหลือแนะแนวทางและควบคุมดูแลการเรียนของนักเรียนได้มาก ทั้งนี้เมื่อนักเรียนกลับจากโรงเรียนถึงบ้านนักเรียนมักมีปัญหาเกิดขึ้นและต้องการคำแนะนำจากผู้ปกครอง ในเรื่องการทำการบ้าน การทำงานกับเพื่อน ๆ ตลอดจนการตัดสินใจที่ตนเองมั่นใจ ถ้าผู้ปกครองมีเวลาให้แก่ นักเรียนน้อยนักเรียนจะต้องช่วยเหลือตนเอง ขาดคำแนะนำ ชี้แนะ จึงใช้วิธีการแก้ไขปัญหของตนเองที่คิดว่าดีที่สุด และการแก้ไขปัญหามิถูกต้อง จะส่งผลต่อการเรียน ในกรณีที่ทำการบ้านไม่ได้ ก็จะไปลอกเพื่อนที่โรงเรียน หรือไม่ยอมไปโรงเรียนในวันรุ่งขึ้น ทำให้ผลการเรียนตกต่ำและมีแนวโน้มที่จะเป็นนักเรียนซ้ำชั้น ซึ่ง ก่อ สวัสดิพาณิชย์ (2527) ให้ความเห็นว่าการซ้ำชั้นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีสาเหตุมาจากครอบครัว สภาพการมาเรียน และความเอาใจใส่ของผู้ปกครอง เช่นเดียวกัน ประนอม พังงาน (2522) พบว่า ผลกระทบที่สำคัญที่มีผลต่อการเรียนของเด็กประการหนึ่ง เนื่องมาจากการที่ผู้ปกครองไม่มีเวลาเอาใจใส่กับการเรียนของบุตร และสอดคล้องกับผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2520) ที่พบว่าในครอบครัวที่บิดามารดาเห็นความสำคัญของการศึกษา เด็กจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงเพราะบิดามารดาสนับสนุนการเรียนของเด็ก โดยให้กำลังใจเอาใจใส่การทำการบ้านและการหาความรู้ของเด็ก ส่วนครอบครัวที่บิดามารดาไม่เอาใจใส่หรือไม่ให้การสนับสนุน เด็กจะมีผลสัมฤทธิ์ของการเรียนต่ำ

เสวตศักดิ์ มิ่งสอน (2528) พบว่า ผู้ปกครองและนักเรียนไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนต่อมัธยมศึกษา ไม่เชื่อว่า จะช่วยให้เด็กพัฒนาความรู้ ความสามารถ และ

คุณภาพของคนได้ และจากการศึกษาของ ถวิล มาตรเยี่ยม (2530) พบว่า ความต้องการของบิดามารดาหรือผู้ปกครองของนักเรียนในการให้นักเรียนศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุด ที่จำแนกนักเรียนว่าจะเรียนหรือไม่เรียนต่อ

ประเสริฐ แก้วเพชร (2527) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ตัวแปรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผู้ปกครองไม่ต้องการส่งเสริมให้บุตรเรียนต่อ เพราะเมื่อจบแล้วไม่มีงานทำ ค่านิยมของชุมชนไม่ส่งเสริมให้บุตรเรียนต่อ เพราะผู้ปกครองไม่เห็นประโยชน์จากการศึกษา และจากการศึกษาของ สมพงษ์ พลสูงเนิน (2531) เรื่อง สภาพและปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่รับนักเรียนต่ำกว่าเป้าหมาย พบว่า ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาต่อ ผู้ปกครองบางส่วนคิดว่าถ้าหากบุตรหลานศึกษาสูงไป จะหางานลำบาก เช่นเดียวกับผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2531) เรื่อง การไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อมัธยมศึกษาในส่วนภูมิภาค : กรณีจังหวัดจันทบุรีและนครสวรรค์ พบว่า ผู้ปกครอง มีความคิดว่าถ้าส่งเสียให้ลูกเรียนต่อจบออกมากแล้วจะไม่มีงานทำหรือได้ทำงานเหมือนกับคนที่ไม่ได้เรียน ก็ไม่คุ้มค่าเงินที่เสียไป

การคาดหวังของบิดามารดา

ความคาดหวังของบิดามารดา หมายถึง ความคิดหรือความต้องการของบิดามารดาที่ส่วนมากต้องการให้ลูกกระทำการสิ่งที่ดีที่ตนปรารถนา สิ่งที่ดีที่ตนไม่เคยมีโอกาสมีมาก่อน เช่น หวังจะให้ลูกโตขึ้นเป็นแพทย์ เป็นทนายความ หรือมีอาชีพ มีการศึกษาที่ดี ๆ ที่บิดามารดาไม่มีโอกาสเช่นนั้นและก็พยายามเคี่ยวเข็ญให้ได้อย่างที่ตนหวังไว้ บางครั้งเด็กอาจจะไม่สนใจ หรือความสามารถที่ตรงกันข้ามกับที่พ่อแม่ตั้งใจจะให้ลูกเป็น และถ้าบิดามารดาบังคับเด็กมากเกินไปก็เท่ากับเป็นการทำลายความสำเร็จในอนาคตของเด็กโดยสิ้นเชิง ผลที่บิดามารดาจะได้รับจากการใช้สิทธิ์ของความเป็นบิดามารดาตัดสินโชคชะตาของเด็กก็คือ ความขมขื่น และความไม่พอใจ เด็กที่ประสบความสำเร็จในชีวิตมักจะมาจากครอบครัวที่บิดามารดามีทัศนคติที่ดีต่อลูก และมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การที่เด็กมีบิดามารดาที่เข้าใจตน ให้ความรักความอบอุ่น และช่วยเหลือในยามที่ต้องการ เด็กย่อมมีสุขภาพจิตดี และการไม่มีปัญหาทางบ้านจะทำให้เด็กเรียนได้เต็มที่และประสบความสำเร็จในการเรียน ซึ่งจากการศึกษาของมอร์โลว์และวิลสัน (Morrow and Wilson, 1961) พบว่า เด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมักจะมีบิดาที่ให้การชมเชยและการยอมรับ แสดงความสนใจและเข้าใจเด็กอย่างมาก เด็กมีความรู้สึกว่าตนเองเป็น

ส่วนหนึ่งของครอบครัว ในทางตรงกันข้ามเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมักจะมีบิดาที่เข้มขู่ เข้มงวด กวดขันเด็กจนเกินไปและลงโทษเด็กบ่อย ๆ

การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ปกครอง

การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในครอบครัว เป็นสิ่งสำคัญในชีวิตการเรียนรู้ของเด็ก บ้าน และครอบครัวมีอิทธิพลต่อชีวิตของเด็ก ถ้าผู้ใหญ่หรือสังคมสามารถจัดบ้านที่ดีให้แก่เด็กของตน ได้ก็หมายถึงการเริ่มต้นที่ดี เริ่มปลูกฝังสิ่งที่ดีและเป็นการนำทางชีวิตของเด็กไปสู่ความสุข และความหวังต่อไป พ่อแม่หรือผู้ปกครองที่อยู่ภายในบ้าน ควรมีการส่งเสริมสิ่งที่ดีแก่เด็กทุกด้าน และการส่งเสริมที่ควรเว้นคือ การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในครอบครัวเพื่ออนาคตของเด็ก และความหวังของผู้ปกครองเอง

จินตนา ซึ่งจิตตวิสุทธิ (2529) ได้ให้แนวคิดในเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในครอบครัวว่า พ่อแม่หรือผู้ปกครองควรส่งเสริมภายในบ้าน จัดสภาพแวดล้อมภายในบ้านที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนและการศึกษาหาความรู้ของเด็ก ซึ่งประกอบด้วยสิ่งสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. แรงกระตุ้นเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. การแนะแนวทางวิชาการ
3. การสร้างนิสัยที่ดีในการทำงาน
4. การส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็ก
5. ความกระตือรือร้นของครอบครัว

นอกจากนั้น กานเย่ และ เบอริลินเนอร์ (Gagne and Berliner, 1979) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่ควรปฏิบัติต่อเด็กสรุปได้ดังนี้

1. ความเต็มใจในการอุทิศเวลาให้แก่เด็ก เช่น เล่นหรืออ่านหนังสือร่วมกับเด็กให้เวลาแก่เด็กตามความเหมาะสม
2. การให้คำปรึกษาแนะนำหรือแนะแนวแก่เด็ก หาซื้อสิ่งของที่เสริมความคิดสติปัญญา
3. ความปรารถนาด้านผลสัมฤทธิ์ เช่น มีความคาดหวังให้เด็กได้ศึกษาในระดับสูงขึ้น ความตั้งใจที่จะให้เด็กทำงานได้ดีที่สุดทั้งด้านการเรียนและกีฬา
4. การยอมรับหรือปฏิเสธพฤติกรรมของเด็กเช่นพร้อมที่จะให้คำชมเชยไม่ว่าเด็กจะทำงานได้ดีเด่นหรือไม่ก็ตาม

5. การจัดสรร ตามความต้องการด้านวิชาการของเด็ก เช่น การเตรียมเงินทุน สำหรับการศึกษาคือ การจัดหาบริเวณให้เล่นภายในบ้าน หรือพาไปชมสถานที่ที่น่าสนใจ การจัดหาห้องหนังสือให้เด็กได้อ่านอย่างเหมาะสม

6. การพึ่งพาแหล่งทรัพยากรภายนอก เช่น การส่งให้เข้าเรียน การยินยอมให้เด็ก ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ การให้รางวัลเป็นสิ่งของเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก

อัจนา การพิศิษฏ์ (2532) กล่าวถึงปัญหาของโครงการขยายโอกาสระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การที่นักเรียนไม่สามารถเรียนได้เต็มที่ ผลการเรียนรู้ไม่ดีต้องออกกลางคันเป็นผลเนื่องมาจากผู้ปกครองไม่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเท่าที่ควร

สุวัฒนา แก้วสุวรรณ (2532) ได้ศึกษาบทบาทของผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานครตาม การรับรู้ของครูและนักเรียน ผลการศึกษาพบว่า ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน การเอาใจใส่ ติดตามการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างใกล้ชิด การเอาใจใส่ดูแล ตกเดือนให้การอบรมนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ปกครองที่มีการศึกษาไม่สูงนักขาดประสบการณ์ทางการศึกษา จะไม่ค่อยเห็นความสำคัญที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่ เด็กได้อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความรักใคร่ปรองดองกัน ให้การยอมรับซึ่งกันและกัน เห็นอกเห็นใจกัน ปรึกษาหารือกันเมื่อมีปัญหาหรือมีความทุกข์ ร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ของตน ช่วยกันอบรมเลี้ยงดู พยายามจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านให้ดี ไม่ให้มีสิ่งใดมากระทบกระเทือนจิตใจของเด็ก จะทำให้เด็กเกิดความสุข มีความอบอุ่น มีที่พึ่ง ไม่รู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้ง เด็กจะมีสุขภาพจิตที่ดีและมีแนวโน้มที่จะประพฤติตัวไปในทางที่ดี ในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กต้องอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่มีการทะเลาะวิวาทกันอยู่เสมอ ครอบครัวไม่มีความสงบ บรรยากาศของบ้านไม่น่าอยู่ เด็กก็จะกลายเป็นคนก้าวร้าว ชอบขัดคำสั่ง พุดจาหยาบคาย ซึ่ปด ชอบวิวาท เด็กที่ต้องอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่ชอบจุกจิก จู้จี้ ซึ่บ่น ไม่ยอมให้อภัยกันในเรื่องเล็ก ๆ น้อย เด็กก็จะกลายเป็นคนขาดความมั่นคงทางอารมณ์ หวั่นไหวง่าย ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ในครอบครัวที่พ่อแม่ชอบเล่นการพนัน ดื่มสุรา จะทำให้เด็กเลียนแบบได้ง่าย เด็กที่พ่อแม่เลิกร้าง แยกทางกันอยู่มักจะประพฤติตนเป็นพาลเกเร ก้าวร้าว รวมกันเป็นแก๊งค์ เป็นหมู่ ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น เพื่อเรียกร้องความสนใจและเพื่อหาทางชดเชยสิ่งที่ตนขาดหายไป ฐะปะนีย์ นาคทรพรพ (2519) กล่าวว่า พ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องพยายามทำบ้านให้น่าอยู่ บ้านที่น่าอยู่ไม่จำเป็นต้องเป็นบ้านใหญ่ หรือมีเครื่องอำนวยความสะดวก อาจเป็นบ้านเล็ก ๆ แต่สะอาด มีระเบียบ มีบริเวณบ้าน พ่อแม่มีความรัก

ได้เข้าใจกัน มีโอกาสร่วมกันทำงานในบ้าน ลูกได้ใกล้ชิดพ่อแม่ และมั่นใจว่าพ่อแม่ ดังนั้น จึงพอจะเห็นแล้วว่า คนส่วนใหญ่ต่างก็เห็นความสำคัญของพ่อแม่เป็นอันมาก ถ้าพ่อแม่ทุกคนได้ตระหนักถึงความสำคัญของตนเองและพยายามทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ปัญหาเด็กเกเร ปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทุกวันนี้คงจะลดน้อยลงไปเป็นอันมาก ดังผลจากการศึกษาของ มอร์โรว์ และวิลสัน (Morrow and Wilson, 1961) พบว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมีพ่อแม่ที่ให้คำชมเชย ยอมรับแสดงความสนใจและเข้าใจทำให้เด็กมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ในทางตรงข้าม นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมักจะมีพ่อแม่ที่ชอบข่มขู่ เข้มงวดกวดขันเด็กจนเกินไป และลงโทษเด็กบ่อย ๆ หรือมีจะนั้นก็ให้ความคุ้มครองปกป้องเด็กมากเกินไป บรรยากาศในบ้านมีความตึงเครียดและขัดแย้งและผลการวิจัยของ สุกัญญาศิริตันติกร (2512) พบว่า สภาพแวดล้อมทางบ้านที่ทำให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเรียนคณิตศาสตร์ได้ดี ได้แก่ การมีความสัมพันธ์ที่ระหว่างบุคคลในบ้านกับนักเรียน อาชีพของผู้ปกครอง การรู้จักแบ่งเวลาในการทำงาน นักเรียนไม่ต้องทำงานมากเกินไป นักเรียนรู้สึกสบายใจอบอุ่นใจขณะอยู่ที่บ้าน มีผู้แนะนำขณะทำการบ้าน

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

เศรษฐกิจเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน เพราะการศึกษาไม่ว่าระดับใด จำเป็นต้องใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นส่วนส่งเสริมให้สามารถศึกษาได้สำเร็จตามต้องการ ได้แก่ รายได้ของครอบครัว

รายได้ของครอบครัว

พ่อแม่ที่ได้รับการศึกษาสูง รายได้สูง จะมีผลต่อการศึกษาของเด็ก คือสนับสนุนให้ได้รับการศึกษา มีผลการเรียนดี เนื่องจากพ่อแม่จะเห็นคุณค่าและความสำคัญของการศึกษาที่จะช่วยให้ลูกของตนมีอาชีพดี มีฐานะที่มั่นคงในอนาคต จึงพยายามชักจูงลูกให้เอาใจใส่ในการเรียน ส่วนพ่อแม่ที่มีการศึกษาน้อย รายได้ต่ำ มีอาชีพไม่มั่นคง ว่างงานบ่อย ลักษณะโครงสร้างทางครอบครัวไม่มั่นคง พ่อแม่จำเป็นต้องอยู่กับภารกิจการหาเลี้ยงครอบครัว จึงไม่มีเวลาเอาใจใส่ตัวเด็กมากนัก ไม่มีเวลาในการอบรมดูแล หรือให้คำแนะนำแก่ลูกในเวลาที่ลูกมีปัญหาทางการเรียน หรือทำการบ้านไม่ได้ ทำให้ไม่สามารถส่งเสริมความสามารถทางการเรียนของเด็ก ดังการศึกษาของเพรสคอตต์ (Presscott, 1961) พบว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและครอบครัวเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กเป็นอย่างมาก ต่อมาแฟรงเกิล (Frankel, 1962) ได้ศึกษาเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเรียนของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา ผลปรากฏว่านักเรียนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงจะมี

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาของการ์ริสันและคณะ (Garrison and others, 1964) ซึ่งพบว่าเด็กที่มา จากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ย่อมจะขาดประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยในการเรียนรู้ นอกจากนี้ ดอยซ์ และบราวน์ (Deutsch and Brown, 1964) ยังพบว่าการเป็นสมาชิกของครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจะเป็นเครื่องชี้ถึงคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสติปัญญาที่ต่ำด้วยเช่นกัน

สังต์ อุทรานนท์ (2513) ได้ทำการวิจัยถึงสภาพทางเศรษฐกิจสังคมและภาวะเกี่ยวกับตัวเด็กบางประการที่ทำให้เด็กไม่เข้าเรียนต่อในชั้นประถมศึกษาตอนปลายในเขตการศึกษาภาคบังคับ ผลปรากฏว่าสาเหตุที่ทำให้เด็กไม่เรียนต่อหลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วคือมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดในจำนวนเด็กที่ไม่ได้เข้าเรียนต่อทั้งหมด ครั้งหนึ่งมาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน นอกจากนั้นเนื่องจากความต้องการใช้แรงงานเด็ก สภาพทางสังคม และสภาพวะเกี่ยวกับตัวเด็กบางประการ เช่น ผู้ปกครองไม่ส่งเสริม การเดินทางไม่สะดวก สติปัญญาไม่ดี ฯลฯ

สุภางค์ จันทวนิช (2522) ได้ศึกษาเกี่ยวกับโอกาสการเข้าศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อ เนื่องมาจากปัจจัยทางด้านครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะบิดามารดาที่มีอาชีพเกษตรกรรม

สุวิมล กาญจนโกมล (2524) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมกับโอกาสทางการเข้ารับการศึกษาของนักเรียนประถมศึกษาพบว่า รายได้ของประชากรมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับโอกาสทางการเข้ารับการศึกษาด้านอัตราการเข้าเรียนและอัตราการมาเรียน

บุญเพ็ง ธาณี (2532) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดเทศบาล ที่ได้ศึกษาต่อและไม่ได้ศึกษาต่อ พบว่า นักเรียนที่ได้ศึกษาต่อนั้น บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีรายได้ที่มั่นคง ในขณะที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองของนักเรียนที่ไม่ได้ศึกษาต่อนั้น หัวหน้าครอบครัวมีรายได้น้อยแสดงให้เห็นระดับเศรษฐกิจของครอบครัวมีแนวโน้มว่า จะทำให้สภาพการศึกษาต่อของนักเรียนแตกต่างกันด้วย เพราะบิดามารดาหรือผู้ปกครองของนักเรียนที่ได้ศึกษาต่อนั้นส่วนมากจะมีระดับการศึกษาสูงกว่าบิดามารดา หรือผู้ปกครองของนักเรียนที่ไม่ได้ศึกษาต่อ บิดามารดาหรือผู้ปกครองที่ได้รับการศึกษาสูง ย่อมเห็นคุณค่าของการศึกษามากกว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาต่ำ และจากผลการวิจัยของ ประเสริฐ แก้วเพ็ชร (2527) พบว่า ผู้ปกครองที่บุตรไม่ได้เรียนต่อส่วนใหญ่จะมีรายได้น้อย คือ ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน กล่าวได้ว่ารายได้ของผู้ปกครองนักเรียนเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับ

การศึกษาต่อของนักเรียนมากที่สุด เนื่องจากผู้ปกครองที่มีรายได้น้อย ต้องการให้บุตรทำงาน เพื่อช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว และต้องการให้บุตรช่วยเหลือทำงานบ้านเพื่อให้ผู้ปกครอง ออกไปทำงานนอกบ้าน รายได้จึงมีความสัมพันธ์กับโอกาสที่จะไม่ให้บุตรเรียนต่ออย่างมาก

ภูมิหลังทางเศรษฐกิจของครอบครัวมีผลต่อการเอาใจใส่ดูแลบุตรหลาน ผู้ปกครอง ต้องออกไปประกอบอาชีพเพื่อเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นเหตุให้ผู้ปกครองไม่ค่อยมีเวลาสนใจ หรือเอาใจใส่กับบุตรหลานของตนได้เต็มที่ จะเห็นได้ว่า สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวมี อิทธิพลต่อการศึกษาของเด็กอยู่ไม่น้อย เด็กที่เกิดมาในครอบครัวทางเศรษฐกิจดี ส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านอุปกรณ์การเรียน เงินค่าใช้จ่าย เสื้อผ้า อาหาร ของใช้ที่จำเป็นหรือไม่จำเป็นต่าง ๆ เด็กเหล่านี้จะมีอย่างพร้อมมูล ถ้ามองในด้านตรงข้ามบ้าง เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจนโอกาสทางจะเข้าเรียนมีน้อย แต่ก็ยังประสบปัญหาความ ขาดแคลนต่าง ๆ อีก เช่น อาหารการกินไม่สมบูรณ์ เสื้อผ้ามีจำนวนจำกัด ขาดอุปกรณ์การเรียน ไม่มีเงินทองใช้จ่ายอย่างเพียงพอ เด็กบางคนต้องขาดเรียนบ่อย ๆ เพื่อช่วยผู้ปกครองประกอบ อาชีพ หรือบางรายยังเรียนไม่จบก็ต้องออกกลางคัน

สภาพแวดล้อมทางสังคมมีหลายชนิด แต่ละชนิดมีอิทธิพลต่อคุณภาพของการศึกษา มากน้อยแตกต่างกันไป สภาพแวดล้อมก็เห็นว่ามีอิทธิพลมาก ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางบ้าน การย้ายถิ่นฐานของประชากร การสาธารณสุขโรค และความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สภาพแวดล้อมทางบ้าน

สภาพแวดล้อมทางบ้านมีความสำคัญหรือมีอิทธิพลต่อชีวิตของเด็ก ตั้งแต่เล็กจนโต เด็กจะเป็นคนได้สมบูรณ์เพียงใด มีบุคลิกภาพเป็นอย่างไร สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่าง เป็นสุขเพียงไร ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลมาจากทางบ้านแทบทั้งสิ้น เพราะบ้านเป็นสถานที่ให้ กำเนิด ของชีวิตในการอบรมเลี้ยงดู สร้างบุคลิกภาพให้การฝึกฝน กำหนดรูปแบบของพฤติกรรม ต่าง ๆ สร้างค่านิยมความเชื่อถือ แบบอย่างของการดำเนินชีวิต ฯลฯ เด็กจะรับเอาสิ่งเหล่านี้เข้าไปที่ละน้อย ๆ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ สิ่งเหล่านี้จะถูกฝังแน่นจนกลายเป็นคุณลักษณะประจำตัว ซึ่งเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ยาก ดังนั้น ถ้าเด็กได้รับการอบรมฝึกฝนที่ดี มีแบบอย่างที่ดี เด็กก็จะ เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต ดังผลจากการศึกษาของ มอร์โรว์ และวิลสัน (Morrow and Wilson, 1961) พบว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมีพ่อแม่ที่ให้คำชมเชย ยอมรับ แสดงความสนใจและเข้าใจทำให้เด็กมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ในทางตรงข้าม นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมักจะมีพ่อแม่ที่ชอบชมเชยเข้มงวดกวดขัน เด็กจนเกินไป และลงโทษเด็กบ่อย ๆ หรือมีฉะนั้นก็ให้ความคุ้มครองปกป้องเด็กมากเกินไป บรรยากาศ ในบ้านมีความตึงเครียดและขัดแย้ง ผลการวิจัยของ สุกัญญา ศิริตันติกกร (2512)

พบว่า สภาพแวดล้อมทางบ้านที่ทำให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเรียนคณิตศาสตร์ได้ดี ได้แก่ การมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในบ้านกับนักเรียน อาชีพของผู้ปกครอง การรู้จักแบ่งเวลาในการทำงาน นักเรียนไม่ต้องทำงานมากเกินไป นักเรียนรู้สึกสบายใจอบอุ่นใจขณะอยู่ที่บ้าน มีผู้แนะนำขณะทำการบ้าน

เพ็ญ ธรรมจรรยาพิณี (2530) พบว่า องค์ประกอบด้านลักษณะของนักเรียน สภาพแวดล้อมทางบ้านและสภาพแวดล้อมทางโรงเรียน มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา-วิทยาศาสตร์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

การย้ายถิ่นฐานของประชากร

สิ่งที่ยังต้องคำนึงถึงอีกอย่างหนึ่งก็คือการย้ายที่อยู่ การย้ายที่อยู่บ่อย ๆ จะมีผลกระทบต่อการทำงานของเด็กรด้วย เพราะการย้ายที่อยู่บ่อยทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป เด็กจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ความเป็นอยู่และความปลอดภัยทางสังคมของเด็กจะขาดชะงักเป็นตอน ๆ เช่น เด็กที่เกิดในที่แห่งหนึ่งได้ปรับตัวจนมีความเคยชินต่อสภาพนั้น ๆ แล้ว ถ้าต้องมีการย้ายที่อยู่ใหม่ก็ต้องไปปรับตัวใหม่ ไปหาเพื่อนใหม่ พอจะสร้างความสนิทสนมได้ หรือเกิดความเคยชิน ก็จำเป็นต้องย้ายที่อยู่อีก ทำให้เด็กต้องปรับตัวใหม่อยู่เรื่อย ๆ ซึ่งจะพัฒนาการทางสังคมของเด็กไม่เจริญเท่าที่ควร ซึ่งผิดจากธรรมชาติของเด็ก เพราะเด็กต้องการเพื่อน ต้องการความสนุกสนาน ต้องการคนที่เข้าใจจะรู้ใจ ต้องการคนที่จะให้คำปรึกษาหรือปรับทุกข์ได้ ถ้าใน ครอบครัวไม่สามารถจะให้สิ่งเหล่านี้แก่เด็กได้ เพื่อนจึงมีความจำเป็นมากที่สุด การที่เด็กขาดเพื่อนที่แท้จริงเพราะต้องย้ายไปเรื่อย ๆ จะทำให้ชีวิตไม่สมบูรณ์ เสมือนขาดบางสิ่งบางอย่างไป ซึ่งจะมีผลกระทบต่อจิตใจ และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กด้วย เด็กอาจจะหาทางออกอย่างอื่นเพื่อชดเชยในสิ่งที่ต้องการ หรืออาจจะแสดงพฤติกรรมอันเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสังคมออกมากันได้ ครอบครัวจึงควรจะตระหนักในเรื่องนี้ให้มาก โดยเฉพาะครอบครัวที่ พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาให้กับลูก ๆ

การย้ายถิ่นฐานของประชากร ซึ่งมักมีสาเหตุจากปัญหาทางเศรษฐกิจนั้น จะมีความสัมพันธ์กับคุณภาพทางการศึกษา กล่าวคือ ประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ห่างไกลหรือทุรกันดาร มักจะอพยพย้ายมาอยู่ในเขตที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจสูงกว่า และนำบุตรหลานมาด้วย ทำให้อัตราการลาออกกลางคันของนักเรียนในเขตห่างไกลหรือทุรกันดารมีระดับสูง (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2530)

การสาธารณสุขภาค

การสาธารณสุขภาคมีผลต่อความสามารถทางการเรียนของนักเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เช่น การมีไฟฟ้าใช้ทำให้เด็กมีโอกาสดูโทรทัศน์ ได้ทราบข่าวสารต่าง ๆ ส่วนการคมนาคมที่ไม่สะดวกทั้งภายในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่น ก็มีผลทำให้นักเรียนและครูขาดโรงเรียนซึ่งยังผลต่ออัตราการเลื่อนชั้น และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้เช่นกัน ครูที่มีวุฒิสถู่มักอยู่ในท้องถิ่นที่มีสภาพเจริญ มีถนน ไฟฟ้า และน้ำประปา ในหมู่บ้านพร้อม (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2530)

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

กิติมา ปรีดีติลล (2532) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนว่าควรใช้กระบวนการติดต่อสื่อสารสองทางในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยอาจเป็นทางโรงเรียนอาจทำเป็นจุลสารรายเดือนแจกให้กับผู้ปกครองซึ่งนอกจากจะใช้แจ้งข่าวสารต่าง ๆ และกิจกรรมของทางโรงเรียนแล้ว อาจเปิดบริการรับส่งข่าวสารของชุมชนหรือหน่วยงานอื่นซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ชุมชน อันเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันเพื่อเป็นประโยชน์ในการขาดความร่วมมือและการสนับสนุนการศึกษาของทางโรงเรียนต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียนเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลทางอ้อมต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กล่าวคือ การที่โรงเรียนสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ก็จะเป็นการนำซึ่งความร่วมมือ การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ และการพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น การที่โรงเรียนได้รับการร่วมมือ ร่วมกิจกรรมจากชุมชนนั้นก็คือ การได้รับเงินหรือแรงงานบริจาค การที่ชาวบ้านร่วมจัดกิจกรรม เช่น จัดงานวันเด็ก มีการละเล่นต่าง ๆ และเลี้ยงขนมเด็ก เป็นต้น ซึ่งจะเป็นผลทำให้การศึกษาของนักเรียนมีคุณภาพดีขึ้นได้ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2530)

โครงการการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงในการพัฒนาคน การศึกษาจะช่วยให้คนมีความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างฉลาดประกอบอาชีพได้มีคุณภาพ สามารถปรับตัวและแก้ปัญหาได้ การขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงมีบทบาทสำคัญในการยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

1. ความเป็นมา

การพัฒนาโครงสร้างและการกระจายบริการทางสังคมในการจัดการศึกษาระดับสูงกว่าประถมศึกษา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศจาก

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) จึงระบุเป้าหมายการเพิ่มจำนวนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นไว้ว่าจะขยายให้ได้ร้อยละ 48 ของประชากรในกลุ่มอาชีพ และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ในหลักการและเหตุผลระบุว่า เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ได้ศึกษาต่อควรได้รับการสนับสนุนให้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา หรือในรูปแบบต่าง ๆ ที่สูงกว่าระดับประถมศึกษาให้มากที่สุดจึงเกิดแนวคิดขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปี เพื่อพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะฝีมือพื้นฐานเพียงพอในการประกอบอาชีพให้มากขึ้น (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาเพื่อเป็นฐานการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี จึงได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2530 เห็นชอบโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตชนบทยากจน 38 จังหวัด และวันที่ 1 กันยายน 2530 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบกับแนวทางขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานจากระดับประถมศึกษาไปจนถึงมัธยมศึกษา โดยวิธีการไม่บังคับ

กระทรวงศึกษาธิการจึงเห็นสมควรดำเนินโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้น โดยมุ่งหวังที่จะพัฒนาและยกระดับความรู้ขั้นพื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้นเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และเพื่อเพิ่มศักยภาพของประชาชนซึ่งเป็นกำลังพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศให้สูงยิ่งขึ้น รวมทั้งเพื่อเตรียมการขยายการศึกษาภาคบังคับในอนาคตต่อไป และได้กำหนดเป็นนโยบายและมาตรการไว้ในแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมระยะที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ว่า “เร่งขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ผู้จบชั้นประถม ได้เข้าเรียนเพิ่มขึ้น”

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติซึ่งมีภารกิจสำคัญคือการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับให้กับเด็กไทยที่มีอายุย่างเข้าปีที่แปดถึงอายุย่างเข้าปีที่สิบห้าอย่างทั่วถึงทุกคนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2523 และยังได้รับมอบหมายจากรัฐให้จัดการศึกษา ระดับก่อนประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มขึ้นเพื่อให้เด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบทมีโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นเพื่อสนองนโยบายการกระจายโอกาสทางการศึกษา และการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดความเสมอภาคอย่างทั่วถึง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535)

2. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกับการขยายโอกาสทางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน

ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความเจริญก้าวหน้าด้านวิชาการ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในประเทศมากขึ้นเป็นลำดับ แนวโน้มของสังคมกำลังพัฒนาเข้าสู่ความเป็นอุตสาหกรรมและการบริการ วิถีชีวิตในสังคมเปิดกว้าง สภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจำเป็นต้องพัฒนาเพิ่มพูนความรู้ และทักษะพื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้นอันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสม จึงจำเป็นที่จะต้องเร่งดำเนินการขยายโอกาสทางการศึกษา ภายใต้ “โครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ” โดยเปิดชั้นเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) จำนวน 119 โรงเรียน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเป็นไป ตามมติคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2533 ซึ่งลงมติเห็นชอบตามหลักการที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอคือ

1. ให้ขยายการศึกษาภาคบังคับต่ออีก 3 ปีในท้องที่ที่มีความพร้อม
2. ดำเนินโครงการนำร่องขยายโอกาสทางการศึกษาโดยไม่บังคับต่อไปอีก 3 ปี โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน

ต่อมากระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายเร่งรัดการขยายโอกาสทางการศึกษา โดยให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติดำเนินโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2534 โดยให้เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนประถมศึกษา โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนรายหัว และเน้นการดำเนินงานในพื้นที่ชนบทยากจน

ปีการศึกษา 2538 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้ดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดรวมทั้งสิ้น 4,322 โรงเรียน ซึ่งกระจายอยู่ 830 อำเภอ/กิ่งอำเภอ ใน 75 จังหวัด (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) นับว่าเป็นการดำเนินงานตามนโยบายที่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

3. วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน มีดังนี้

1. เพื่อยกระดับความรู้พื้นฐานให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาได้เรียนสูงขึ้นในระดับชั้นมัธยมศึกษา
2. เพื่อปูพื้นฐานการดำเนินงานขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี
3. เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ และมีโอกาสพัฒนาทักษะในวิชาอาชีพที่ตนมีความถนัด และสนใจ สำหรับการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป

4. เป้าหมายของการดำเนินงานขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กำหนดเป้าหมายที่จะเปิดดำเนินการโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักความจำเป็นและความต้องการของท้องถิ่น ความพร้อมของโรงเรียนเพื่อมุ่งขยายโอกาสทางการศึกษา แก่ผู้ด้อยโอกาส และด้อยฐานะทางเศรษฐกิจเป็นประจำสำคัญ

การดำเนินโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับต่อจากระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปี จึงเริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2533 โดยกำหนดให้เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประถมศึกษาทุกจังหวัด ๗ ละ 1-3 โรงเรียนและต่อมามาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2534 กำหนดเป้าหมายให้เปิดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีละ 1,000 ห้องเรียน โรงเรียนจนถึงปี 2539

ด้านคุณภาพ

นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่ด้อยไปกว่านักเรียนของโรงเรียนสังกัดอื่น ๆ ที่อยู่ในสภาพแวดล้อม และข้อจำกัดคล้ายคลึงกัน และมีคุณลักษณะตามหลักสูตรกำหนดดังนี้

- เป็นพลเมืองดี
- มีคุณธรรม
- มีจริยธรรม
- มีความรู้
- มีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและ

ท้องถิ่น

5. หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้มอบหมายให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจารณาคัดเลือกโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัด เพื่อเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามคุณลักษณะดังนี้

1. เป็นโรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นที่เมื่อเปิดสอนแล้ว จะไม่เป็นผลกระทบกระเทือนต่อโรงเรียนในทุกสังกัดที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. เป็นโรงเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่มีอัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นต่ำ อันเนื่องมาจากปัญหาภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวยต่อการเดินทาง และประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจ

3. เป็นโรงเรียนที่อยู่ในสภาพที่มีความเหมาะสมและพร้อมเพียงพอที่จะดำเนินการได้ในด้านอาคารเรียน ห้องเรียน ครูผู้สอน และให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดและสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอร่วมกันพิจารณาจัดบุคลากรปฏิบัติงานในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาได้ตามความจำเป็นและความเหมาะสม

4. มีผลสำเร็จด้านการเรียนการสอนกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพในระดับประถมศึกษา และมีช่องทางที่จะสนับสนุนให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียนได้

5. ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูมีความสนใจ ตั้งใจ กระตือรือร้นและเสียสละส่งเสริมและสนับสนุนที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างต่อเนื่อง

6. ผู้ปกครองนักเรียนและประชาชนในท้องถิ่นสนใจ ยินดีให้การสนับสนุนส่งบุตรหลานเข้าเรียน ทั้งสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ

7. พิจารณาเปิดโรงเรียนให้อยู่ในลักษณะของการกระจายอย่างทั่วถึง รวมจำนวนโรงเรียนที่เปิดประมาณ 1 ใน 4 ของจำนวนกลุ่มโรงเรียนของทั้งจังหวัด

8. ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมจังหวัด

6. หลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและโครงสร้างของหลักสูตร

วิชาบังคับ 57 หน่วยการเรียนรู้			วิชาเลือกเสรี 33 หน่วยการเรียนรู้ เลือกเรียนจาก
- วิชาบังคับแกน	39	หน่วยการเรียนรู้	- กลุ่มวิชาภาษา
ภาษาไทย	12	หน่วยการเรียนรู้	- กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์
วิทยาศาสตร์	9	หน่วยการเรียนรู้	- กลุ่มวิชาสังคมศึกษา
คณิตศาสตร์	6	หน่วยการเรียนรู้	- กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ
สังคมศึกษา	6	หน่วยการเรียนรู้	- กลุ่มการงานและอาชีพ
พลานามัย	3	หน่วยการเรียนรู้	- นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธให้เรียน
ศิลปศึกษา	3	หน่วยการเรียนรู้	รายวิชาพุทธศาสนาภาคเรียนละ 1
- วิชาบังคับเลือก	18	หน่วยการเรียนรู้	รายวิชา
สังคมศึกษา	6	หน่วยการเรียนรู้	
พลานามัย	6	หน่วยการเรียนรู้	
การงาน	6	หน่วยการเรียนรู้	

กิจกรรม จำนวน 5 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน

- กิจกรรมตามระเบียบกระทรวง เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์
- กิจกรรมแนะแนว หรือกิจกรรมแก้ปัญหา หรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้
- กิจกรรมอิสระของผู้เรียน

7. การประเมินผลการเรียนและการจบหลักสูตร

1. การอนุมัติให้จบหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงเกณฑ์การจบหลักสูตรดังนี้
  - วิชาบังคับเลือก 18 หน่วยการเรียนรู้
  - วิชาเลือกเสรี 33 หน่วยการเรียนรู้
  - รวมทั้งหมด 90 หน่วยการเรียนรู้
2. ต้องได้หน่วยการเรียนรู้วิชาบังคับแกน 2 วิชา คือ ภาษาไทย สังคมศึกษา ครบทุกรายวิชา
3. ต้องได้หน่วยการเรียนรู้รวมทั้งหมดไม่น้อยกว่า 80 หน่วยการเรียนรู้
4. ต้องผ่านกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการภาคเรียนละ 2 กิจกรรม
  - กิจกรรมลูกเสือ
  - เนตรนารีหรือยุวกาชาด 1 กิจกรรม
  - ผู้บำเพ็ญประโยชน์
  - กิจกรรมอื่น ๆ 1 กิจกรรม
5. ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธต้องเรียนรวมวิชาพุทธศาสนาภาคเรียนละ 1 รายวิชา ตามที่หลักสูตรกำหนด

การประเมินผลการเรียนให้เป็นไปตามหลักการ คือ ให้สถานศึกษามีหน้าที่ประเมินผลการเรียนโดยความเห็นชอบของกลุ่มโรงเรียนในเรื่องของเกณฑ์และแนวทางการดำเนินการเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ประเมินผลการเรียนเป็นรายวิชา โดยคิดเป็นหน่วยการเรียนรู้ การคิดจำนวนหน่วยการเรียนรู้ให้ถือปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ประเมินผลการเรียนให้ สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละรายวิชา ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับปรุงการเรียนการสอนและเพื่อตัดสินผลการ

สภาพการจัดการศึกษาของการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

บรรจบ คำคุณ (2532) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาในการดำเนินการขยายโอกาสทางการศึกษาตามมาตรการในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เขตการศึกษา 9 ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนได้ดำเนินการตาม

โครงการใน 5 ด้าน และพบปัญหาดังนี้ ครูอาจารย์ไม่เข้าใจโครงการและไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ การทำแผนงานและปฏิบัติตามโครงการการยกเว้นเงินค่าบำรุงการศึกษา ทำให้โรงเรียนขาด ความคล่องตัว มีปัญหาในการจัดพาหนะในการเดินทางให้กับนักเรียน การจัดที่พักอาศัยใน โรงเรียนให้แก่ นักเรียน โรงเรียนไม่สามารถจัดการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลนักเรียน ที่บ้านของนักเรียน ผู้ปกครองและนักเรียนไม่เข้าใจและไม่ต้องการเรียนแบบกึ่งระบบโรงเรียน ครูอาจารย์ไม่สามารถผลิตสื่อบทเรียนสำเร็จรูปด้วยตนเองได้ นักเรียนไม่ตั้งใจเรียนและออก กลางคัน การประสานงานกับชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่นไม่ดีเท่าที่ควร

ถนอม ลุนทา (2533) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินการดำเนินงานของโรงเรียน โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัย พบว่า การประเมินการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาปรากฏว่า โรงเรียนปฏิบัติตามมาตรฐานอยู่ในระดับ “มาก” และมีปัญหาอยู่ในระดับ “มาก” คือ การรณรงค์ให้นักเรียนเข้าเรียนมากขึ้น การยกเว้นเก็บเงินบำรุงการศึกษา และการจัดหนังสือให้ นักเรียนยืมเรียน และโรงเรียนเรียนปฏิบัติตามมาตรฐานอยู่ในระดับ “น้อย” และมีปัญหา อยู่ในระดับ “น้อย” คือ การบริหารหลักสูตรแบบกึ่งระบบโรงเรียน การยกเว้นการแต่ง เครื่องแบบนักเรียน การสร้างที่พักนักเรียนในโรงเรียน และการส่งเสริมให้โรงเรียนช่วยเหลือ และครอบครัว ในด้านความพึงพอใจของชุมชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของโรงเรียน โดยส่วนรวม แล้วชุมชนมีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของโรงเรียนในทุกเรื่องอยู่ในระดับ “มาก” และ “มากที่สุด” การประเมินคุณลักษณะของนักเรียน ผลปรากฏว่า นักเรียนมีพฤติกรรมที่ พึงประสงค์ทุกด้าน ยกเว้นการหมั่นศึกษาหาความรู้ เป็นพฤติกรรมที่ยังไม่เป็นที่พึงพอใจ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้ศึกษา สภาพการ เบื้องต้นเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับต่อจากระดับ ประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นเวลา 3 ปี พบว่า

1. การเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนในโครงการนาร่องขยายการศึกษา ภาคบังคับได้เปิดโอกาสให้ผู้ตั้งถิ่นฐานทางเศรษฐกิจมีโอกาสศึกษาในโรงเรียนใกล้บ้านเพิ่ม มากขึ้น แต่โรงเรียนโครงการนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับบางแห่งตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนมัธยม ศึกษาอยู่ก่อนแล้ว โดยมีระยะห่างเพียง 3-6 กิโลเมตรเท่านั้น

2. โรงเรียนในโครงการนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ ได้เปิดโอกาสให้เด็กที่จบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไปแล้วหลายปีมีโอกาสศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา อย่างไรก็ตามจากผล การศึกษา พบว่า เด็กที่จบชั้นประถมศึกษามาแล้วเกิน 1 ปี จำนวนหนึ่งต้องออกกลางคัน โดย ให้เหตุผลว่าทนเรียนต่อไม่ไหว

3. การประสานกับหน่วยงานอื่น ๆ ได้มีการติดต่อประสานงานกับโรงเรียนมัธยมที่เป็นที่เลี้ยงค่อนข้างมาก แต่โดยทั่วไปยังไม่มี การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อย่างเป็นทางการ

วนิดา น้อยสุข (2533) (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ 2538) ได้ศึกษาเรื่อง องค์ประกอบที่ส่งผลต่อการเรียนต่อและไม่เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ เขตการศึกษา 9 พบว่า

1. องค์ประกอบด้านสถานภาพส่วนตัวของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับการเรียนต่อ คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคิดเห็นว่าผลการเรียนมีส่วนในการตัดสินใจเรียนต่อหรือไม่ เรียนต่อ การมีที่กำลังเรียนชั้นมัธยมหรือสูงกว่า ความต้องการในการเรียนต่อ ความต้องการด้านสถานที่เรียนต่อ และความคาดหวังในอนาคตของนักเรียน

2. องค์ประกอบด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับอัตราการเรียนต่อและไม่เรียนต่อของนักเรียน คือ ระดับการศึกษาของบิดามารดา รายได้ของครอบครัว ความเอาใจใส่และติดตามผลการเรียนของนักเรียน การเห็นคุณค่าของการศึกษา ความคิดเห็นเรื่องผลการเรียนของบุตรหลาน ความต้องการให้บุตรหลานได้เรียนต่อ และความคาดหวังในการประกอบอาชีพของบุตร

3. องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการเรียนต่อ และไม่เรียนต่อของนักเรียน คือ การได้รับข่าวสารการเรียนต่อของนักเรียน วิธีการที่ผู้ปกครองได้รับข่าวสารการเรียนต่อของนักเรียน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนของนักเรียน การเคยขาดเรียนของนักเรียน ความต้องการช่วยเหลือจากโรงเรียน เหตุผลในการอยากมาโรงเรียนของนักเรียน และเหตุผลในการไม่อยากมาโรงเรียนของนักเรียน

4. ความคิดเห็นของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับเหตุผลการเรียนต่อและไม่เรียนต่อของนักเรียนสอดคล้องกัน นักเรียนจะเรียนต่อเพราะผู้ปกครองอยากให้เรียน และเห็นด้วยกับการจัดการเรียนการสอนกลุ่มวิชาการงานพื้นฐานอาชีพในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการ ซึ่งเห็นว่าควรปลูกฝังนิสัยรักการทำงานและทำงานเป็นตั้งแต่เยาว์วัย นอกจากนี้ยังเห็นว่าชุมชนหรือท้องถิ่นควรมีบทบาทในการช่วยเหลือสนับสนุนโครงการของโรงเรียนและสนับสนุนหน่วยงานที่ฝึกอาชีพให้กับนักเรียนที่ไม่มีโอกาสเรียนต่อ

นอกจากนั้น สมใจ ชมวิจิตร (2535) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาชั้นพื้นฐานในภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการฯ ผู้บริหารและครูเห็นว่า มีระยะเวลาในการเตรียมงาน 1-3 เดือน การติดต่อประสานงานในระดับจังหวัดมีน้อย ด้านบุคลากร จัดครู เข้าสอนตามรายวิชาที่มีประสบการณ์และความสนใจ มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาช่วยสอน มีปัญหาขาดแคลนครูวิชาเอกวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และวิชาอาชีพ ด้านวิชาการ มีการปรึกษาและรับการนิเทศจากบุคลากรในสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด มีการส่งเสริมให้ครูได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสอน การจัดสรรงบประมาณได้รับจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งไม่เพียงพอและล่าช้า ใต้ เก้าอี้ใช้ของเดิมที่มีอยู่ แต่ไม่เพียงพอและไม่เหมาะสมกับสภาพโรงเรียน สื่อการสอนไม่เพียงพอ เช่น มีการประชุมชี้แจงผู้ปกครองและกรรมการศึกษา จัดสิ่งจูงใจ ในการมาเรียนโดยไม่เก็บค่าบำรุงการศึกษา จัดหาหนังสืออุปกรณ์การเรียนให้ยืมเรียน ปัญหาที่พบคือ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องการให้เด็กประกอบอาชีพมากกว่าการเรียนต่อ

2. การจัดการเรียนการสอนด้านวิชาการ โรงเรียนได้รับเอกสารการเรียนตรงตามความต้องการแต่ไม่เพียงพอ ต้องการหนังสือส่งเสริมวิชาอาชีพ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทยเพิ่มเติมตามลำดับ ครูยังมีปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจในระเบียบการวัดและประเมินผล ด้านบุคลากร จัดครูเข้าสอนตามวุฒิทางการศึกษา มีการปฐมนิเทศและเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาแนะนำการสอนและสอนวิชาชีพ ครูเกือบทุกคนเห็นว่าต้องการครูสอนระดับมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้น ด้านงบประมาณ ได้รับจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ แต่ไม่เพียงพอและล่าช้า ด้านอาคารสถานที่ อาคารเรียนและห้องเรียนไม่เหมาะสม และไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ห้องทดลองและห้องฝึกงานไม่เพียงพอ

3. ความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ที่มีความพร้อมในระดับปานกลาง

4. การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โรงเรียนนормสามัญศึกษา ให้การสนับสนุนในด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และการประชาสัมพันธ์ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนให้การสนับสนุนในด้านการประชาสัมพันธ์ การจัดบุคลากรช่วยให้ความรู้ กระทรงสาธารณสุข กระทรงเกษตรและสหกรณ์ และกลุ่มผู้นำชุมชน สนับสนุนด้านวิชาการ การประชาสัมพันธ์และงบประมาณบางส่วน

ในขณะเดียวกัน ยุวดา ทรราชกุล (2535) ไพบูลย์ เดชคำภู (2535) และ สุพิน ไชยจำเริญ (2535) ได้ศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการ

ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ตามลำดับ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของแต่ละภาคสอดคล้องกัน

โดยสรุป สภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น โรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนตามสภาพความพร้อมของครูและโรงเรียน ครูส่วนใหญ่ไม่เข้าใจสาระและกิจกรรมการสอนในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ต้องมีโรงเรียนพี่เลี้ยง คือ โรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา บุคลากรเอกวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษยังเป็นความต้องการของโรงเรียน ในการสอนวิชาอาชีพต้องจ้างบุคลากรภายนอกเข้ามาสอน เอกสารประกอบหลักสูตร หนังสือให้นักเรียนค้นคว้า สื่ออุปกรณ์และวัสดุฝึกงาน อาคารเรียนยังไม่เพียงพอ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจเท่าที่ควร ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันในการจัดการศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระหว่างบุคลากรหลักของกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนให้มีประสิทธิภาพและคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้ลงทุนไปในการจัดการศึกษา